

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις»

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

A. Το υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο, όπως διαμορφώθηκε από τη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου, διαρθρώνεται σε είκοσι ένα (21) Μέρη (Α΄ έως και ΚΑ΄) και αποτελείται από διακόσια έντεκα (211) άρθρα. Διά των διατάξεων του ρυθμίζεται πλήθος θεμάτων αρμοδιότητας διαφόρων Υπουργείων.

Συγκεκριμένως, διά των διατάξεων του Μέρους Α΄, υπό τον τίτλο «ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ» (άρθρο 1), τροποποιείται ο ν. 4608/2019 ο οποίος διέπει την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα και τις Στρατηγικές Επενδύσεις.

Διά των ρυθμίσεων του Μέρους Β΄ (άρθρα 2 και 3), υπό τον τίτλο «ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΑΡΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ 4399/2016 (Α΄ 117), 3908/2011 (Α΄ 8), 3299/2004 (Α΄ 261) ΚΑΙ 2601/1998 (Α΄ 81)», θεσπίζονται ρυθμίσεις που αφορούν στον έλεγχο των επενδυτικών σχεδίων και την πιστοποίηση της ολοκλήρωσης και της έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας επενδύσεων, και τροποποιείται ο ν. 4399/2016.

Διά των διατάξεων του Μέρους Γ΄, υπό τον τίτλο «ΕΝΙΑΙΟΣ ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ» (άρθρα 4-9), δημιουργείται το σχετικό αρχείο όπου αποτυπώνεται ενιαίως το σύνολο των αδιαβάθμητων γεωχωρικών δεδομένων και ορίζονται, ιδίως, τα αρμόδια όργανα για την ανάπτυξη και την τήρησή του, τα εισαγόμενα δεδομένα στον χάρτη, η δεσμευτικότητα των στοιχείων του Χάρ-

2

τη.

Διά των διατάξεων του Μέρους Δ΄, υπό τον τίτλο «ΕΘΝΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ ΥΠΟΔΟΜΩΝ» (άρθρο 10), δημιουργείται το Εθνικό Μητρώο Υποδομών, του Μέρους Ε΄, υπό τον τίτλο «ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ-ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ» (άρθρο 11), θεσπίζονται ρυθμίσεις σχετικώς με τους Οργανωμένους Υποδοχείς Δραστηριοτήτων της παραγράφου 4 του άρθρου 41 του ν. 3982/2011, και του Μέρους ΣΤ΄, υπό τον τίτλο «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΚΑ» (άρθρο 12), τροποποιούνται διατάξεις του ν. 3982/2011.

Διά των διατάξεων του Μέρους Ζ΄, υπό τον τίτλο «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ» (άρθρο 13), τροποποιούνται διατάξεις των ν. 4442/2016 και 3982/2011, του Μέρους Η΄, υπό τον τίτλο «ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Ν. 4442/2016 (Α΄ 230) «ΝΕΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ» (άρθρο 14), τροποποιούνται ρυθμίσεις του ανωτέρω πλαισίου, του Μέρους Θ΄, υπό τον τίτλο «ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ» (άρθρα 15-18), προτείνονται διάφορες ρυθμίσεις αρμοδιότητας του υπουργείου και τροποποιούνται οι ν. 4014/2011 και 4423/2016, και του Μέρους Ι΄, υπό τον τίτλο «ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΕΙΑ» (άρθρο 19), τροποποιούνται ρυθμίσεις του ν. 4512/2018.

Διά των διατάξεων του Μέρους ΙΑ΄, υπό τον τίτλο «ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ» (άρθρα 20-52), το οποίο αποτελείται από τέσσερα (4) Κεφάλαια (Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄) ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την αδειοδότηση και τον έλεγχο των κατασκευών κεραιών στην ξηρά (Κεφάλαιο Α΄), θέματα ηλεκτρονικών επικοινωνιών (Κεφάλαιο Β΄), το Εθνικό Πρόγραμμα Απλούστευσης Διαδικασιών (Κεφάλαιο Γ΄) και οργανωτικά θέματα του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης (Κεφάλαιο Δ΄).

Συγκεκριμένως, διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Α΄ (άρθρα 20-42) θεσπίζεται νέο ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο όσον αφορά την αδειοδότηση και τον έλεγχο των κατασκευών κεραιών στην ξηρά. Στόχος των προτεινόμενων διατάξεων είναι η απλοποίηση, ο εξορθολογισμός και η επιτάχυνση των σχετικών διαδικασιών, μέσω της θέσπισης σύντομων προθεσμιών για την πραγματοποίηση των προβλεπόμενων ενεργειών από τα εμπλεκόμενα μέρη, η διασφάλιση της μέγιστης δυνατής διαφάνειας και η σταδιακή ελαχιστοποίηση και εξάλειψη των περιπτώσεων κατασκευών κεραιών που δεν συμμορφώνονται με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο αδειοδότησης, με αποτέλεσμα να πλήττεται το περιβάλλον και να παρακωλύεται ο υγιής ανταγωνισμός στην οικονομία (Αιτιολογική Έκθεση σελίδες 20 και 23).

Ειδικότερα, διά των διατάξεων του άρθρου 20 καθορίζεται η έννοια των βασικών όρων που περιλαμβάνονται στο Κεφάλαιο Α΄. Στο άρθρο 21 θεσπί-

ζονται νέες διαδικασίες για την εγκατάσταση και λειτουργία κατασκευής κεραιάς, για τις οποίες απαιτείται η έκδοση άδειας κατασκευής κεραιάς από την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.) μέσω του Συστήματος Ηλεκτρονικής Υποβολής Αιτήσεων (Σ.ΗΛ.Υ.Α.), η έκδοση έγκρισης δομικών κατασκευών κεραιάς μέσω του Ηλεκτρονικού συστήματος έκδοσης Οικοδομικών αδειών (e-Άδειες) και η σύνταξη θετικού πορίσματος ελέγχου από τον ελεγκτή δόμησης. Επίσης, μεταξύ άλλων, θεσπίζεται η υποχρέωση αυτοτελούς σύνδεσης κάθε κατασκευής κεραιάς με το δίκτυο ηλεκτροδότησης. Διά των διατάξεων του άρθρου 22 ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη διαδικασία έκδοσης της άδειας κατασκευής κεραιάς από την Ε.Ε.Τ.Τ., την ηλεκτρονική υποβολή του σχετικού αιτήματος στο Σ.ΗΛ.Υ.Α. και τα απαιτούμενα δικαιολογητικά που το συνοδεύουν, καθώς και τις προθεσμίες εντός των οποίων οι αρμόδιες υπηρεσίες εκδίδουν τις προβλεπόμενες γνωμοδοτήσεις και εγκρίσεις. Περαιτέρω, διά των διατάξεων του άρθρου 23 καθορίζεται η διαδικασία έκδοσης έγκρισης δομικών κατασκευών κεραιάς. Η αίτηση για την έκδοση της εν λόγω έγκρισης υποβάλλεται μέσω του συστήματος Έκδοσης Οικοδομικών Αδειών «e-Άδειες». Προϋπόθεση για την υποβολή της ως άνω αίτησης είναι η προηγούμενη έκδοση άδειας κατασκευής κεραιάς από την Ε.Ε.Τ.Τ. Διά των διατάξεων του άρθρου 24 θεσπίζεται διαδικασία ελέγχου της ορθής εκτέλεσης της εκδοθείσας έγκρισης εγκατάστασης δομικών κατασκευών κεραιάς από ελεγκτή δόμησης ο οποίος συντάσσει πόρισμα ελέγχου, μετά από την υποβολή σχετικού αιτήματος του εξουσιοδοτημένου μηχανικού στο ηλεκτρονικό σύστημα e-Άδειες, και ρυθμίζονται σχετικά θέματα. Εν συνεχεία, μεταξύ άλλων, καθορίζεται η διαδικασία απομάκρυνσης δομικών κατασκευών κεραιών σε περίπτωση που ανακληθούν ή ακυρωθούν οι σχετικές άδειες (άρθρο 25), και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη συνεγκατάσταση κεραιών και την από κοινού χρήση ευκολιών (άρθρο 26), την εγκατάσταση κατασκευών κεραιών από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στο κοινό σε εντός και εκτός σχεδίου περιοχές και σε περιοχές ειδικής προστασίας υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις (άρθρο 27), τις περιπτώσεις τροποποίησης κατασκευών κεραιών για τις οποίες δεν απαιτείται η τροποποίηση της υπάρχουσας άδειας κατασκευής κεραιάς ή η έκδοση νέας άδειας κατασκευής κεραιάς, αλλά υποβάλλεται σχετική δήλωση στο Σ.ΗΛ.Υ.Α. (άρθρο 28), και την εξαίρεση ειδικών κατηγοριών κεραιών από τη διαδικασία αδειοδότησης του άρθρου 21 του παρόντος (άρθρο 29). Περαιτέρω, θεσπίζονται περιορισμοί για την εγκατάσταση κεραιών σε περιοχές προστασίας δομικών κατασκευών κεραιών και συνοδών έργων σε προστατευόμενες περιοχές των ν. 1650/1986 και ν. 3937/2011, σε περιοχές που εμπίπτουν στη δασική νομοθεσία, σε αρχαιολο-

γικούς χώρους, ιστορικούς τόπους, διατηρητέους ή παραδοσιακούς οικισμούς κ.λπ. (άρθρο 30), ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την εγκατάσταση και λειτουργία πάρκων κεραιών στις οριζόμενες περιοχές υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις (άρθρο 31), καθώς και ζητήματα που αφορούν την εγκατάσταση και λειτουργία πάρκων κεραιών εντός οργανωμένων υποδοχέων μεταποιητικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (άρθρο 32). Εν συνεχεία, καθορίζονται τα αρμόδια όργανα και υπηρεσίες για τον έλεγχο των κατασκευών κεραιών, των δομικών κατασκευών κεραιών και των συνοδών έργων όσον αφορά την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, την τήρηση της περιβαλλοντικής και της πολεοδομικής νομοθεσίας, την ορθή εκτέλεση των εγκρίσεων δομικών κατασκευών, τη νόμιμη χρήση του φάσματος ραδιοηλεκτρικών συχνοτήτων κ.λπ., και προβλέπεται η ανάπτυξη και λειτουργία πληροφοριακού συστήματος για τη διαχείριση των καταγγελιών που αφορούν σε παραβάσεις της νομοθεσίας για την εγκατάσταση κατασκευών κεραιών με την έκδοση κοινής υπουργικής απόφασης (άρθρο 33). Περαιτέρω, ρυθμίζονται ζητήματα σχετικώς με την καταγραφή των υφιστάμενων δομικών κατασκευών κεραιών και τη διαδικασία ένταξής τους στο θεσπιζόμενο διά του παρόντος νομοθετικό πλαίσιο. Μεταξύ άλλων, προβλέπεται η κατ' εξαίρεση υπαγωγή υφιστάμενων δομικών κατασκευών κεραιών στη νομοθεσία περί αυθαιρέτων, υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις. Ειδικώς, όσον αφορά τις κεραιές που χρησιμοποιούνται ως μέρος δικτύου παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, προβλέπεται η καταβολή προστίμων υπέρ της Ε.Ε.Τ.Τ. και της Ε.Ε.Α.Α., συμφώνως προς τα οριζόμενα στις προτεινόμενες διατάξεις (άρθρο 34). Επίσης, ρυθμίζονται θέματα σχετιζόμενα με την τήρηση των ορίων ασφαλείας της εκπεμπόμενης ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας στις περιπτώσεις εγκατάστασης κατασκευών κεραιών. Μεταξύ άλλων, προβλέπεται η έγκριση μελέτης ραδιοεκπομπών των εγκαταστάσεων κατασκευών κεραιών από την Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας (Ε.Ε.Α.Ε.), ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν τη διενέργεια των σχετικών ελέγχων (αυτεπαγγέλτως ή μετά από αίτηση της Ε.Ε.Τ.Τ. ή οποιουδήποτε νομικού ή φυσικού προσώπου), και παρέχεται εξουσιοδότηση για τον καθορισμό των μέτρων ασφαλείας όσον αφορά τη διαφύλαξη της υγείας του κοινού από την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία. Σχετικώς, προβλέπεται η σύσταση, με υπουργική απόφαση, εννεαμελούς επιτροπής για την εξέταση της ανάγκης αναπροσαρμογής των ορίων έκθεσης του κοινού στην ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, τα οποία έχουν καθορισθεί με την υπ' αριθμ. 53571/3839/01.09.2000 κοινή υπουργική απόφαση «Μέτρα προφύλαξης του κοινού από τη λειτουργία κεραιών εγκατεστημένων στην ξηρά» (άρθρο 35). Επίσης, ιδρύεται Εθνικό Παρατηρητήριο Ηλεκτρομαγνητικών Πεδίων

(Ε.Π.Η.Π.), σκοπός του οποίου είναι ο διαρκής έλεγχος της τήρησης των ορίων ασφαλούς έκθεσης του κοινού στα ηλεκτρομαγνητικά πεδία, και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία του (άρθρο 36), καθορίζονται εκ νέου οι κυρώσεις (ποινικές και διοικητικές) οι οποίες επιβάλλονται από τα αρμόδια όργανα σε περίπτωση μη τήρησης των διατάξεων του παρόντος (άρθρο 37), και ρυθμίζονται, μεταξύ άλλων, ζητήματα σχετικώς με τη διασύνδεση και τη διαλειτουργικότητα των πληροφοριακών υποδομών βάσει των οποίων λαμβάνουν χώρα οι διαδικασίες κατασκευής κεραιών ξηράς (άρθρο 38). Τέλος, εισάγονται ρυθμίσεις μεταβατικής ισχύος μέχρι την πλήρη εφαρμογή του νέου συστήματος αδειοδότησης κατασκευής κεραιών ξηράς (άρθρο 39), ορίζονται οι καταργούμενες διά του παρόντος διατάξεις (άρθρο 40), προβλέπεται η σύσταση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για τη σύνταξη κώδικα που θα περιλαμβάνει τη σχετική νομοθεσία (άρθρο 41), και συμπληρώνονται ρυθμίσεις του Παραρτήματος Χ του ν. 4070/2012 οι οποίες αφορούν τη χορήγηση δικαιωμάτων διέλευσης για την εγκατάσταση δομικών κατασκευών κεραιών (άρθρο 42).

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Β' (άρθρα 43-44) προβλέπεται η κατάρτιση Εθνικού Ευρυζωνικού Σχεδίου, το οποίο εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Ψηφιακής Διακυβέρνησης, κατόπιν εισήγησης της Γενικής Γραμματείας Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Γ.Γ.Τ.Τ.), και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν το περιεχόμενο, τη διαδικασία κατάρτισης, πραγματοποίησης και αποτίμησης της πορείας εφαρμογής του (άρθρο 43). Περαιτέρω, ορίζεται ότι οι αναφερόμενες στην προτεινόμενη διάταξη δράσεις ανάπτυξης δικτυακών υποδομών, που σχεδιάζονται από φορείς του Δημοσίου με σκοπό την ένταξή τους σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα ή στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.), ελέγχονται ως προς τη συμβατότητά τους με το Εθνικό Ευρυζωνικό Σχέδιο, κατά την προβλεπόμενη διαδικασία (άρθρο 44).

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Γ' (άρθρα 45-47) θεσπίζεται Εθνικό Πρόγραμμα Απλούστευσης Διαδικασιών, το οποίο αποτελεί το κεντρικό πλαίσιο διυπουργικού συντονισμού, σχεδιασμού και ανάληψης δράσεων απλούστευσης των διοικητικών διαδικασιών, με σκοπό την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας, την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων δημοσίων υπηρεσιών και τη μείωση των διοικητικών βαρών των παρεχόμενων προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης κατά τα ειδικώς οριζόμενα στην προτεινόμενη διάταξη (άρθρο 45). Περαιτέρω, στο πλαίσιο του εν λόγω Προγράμματος, συνιστάται με απόφαση του αρμόδιου υπουργού, Ειδική Επιτροπή με σκοπό την επεξεργασία νέου Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και την εκπόνηση «κωδικοποιητικού» Οδηγού με

υποδείγματα διοικητικών εγγράφων, και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη συγκρότηση, τις αρμοδιότητες, τη λειτουργία, τους πόρους και τη στελέχωση της (άρθρο 46). Τέλος, συνιστάται Παρατηρητήριο Γραφειοκρατίας, στο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, με κύρια αποστολή τη μέτρηση και αποτύπωση των διοικητικών βαρών που προκύπτουν από τη νομοθεσία και τις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης προς τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τους δημοσίους υπαλλήλους και τη σύνταξη ετήσιων αναφορών σχετικώς με τις τάσεις της γραφειοκρατίας στην Ελλάδα, και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη λειτουργία και τη στελέχωσή του (άρθρο 47).

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου [Δ´] (άρθρα 48-52) ρυθμίζονται, ιδίως, οργανωτικά θέματα του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Συγκεκριμένως, μεταξύ άλλων, συνιστώνται η Επιτροπή υψηλού Επιπέδου για τον Ψηφιακό και Διοικητικό Μετασχηματισμό της Ελλάδας (άρθρο 48), το Αυτοτελές Τμήμα Πολιτικής Σχεδίασης Εκτάκτου Ανάγκης (Π.Σ.Ε.Α.) (άρθρο 49) και η Γενική Διεύθυνση Κυβερνοασφάλειας (άρθρο 50), και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη λειτουργία και τη στελέχωσή τους. Τέλος, ιδρύεται Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης, με διεύθυνση gov.gr, η οποία αποτελεί το κεντρικό σημείο παροχής ηλεκτρονικών ψηφιακών υπηρεσιών τις οποίες αυτή σωρεύει υποχρεωτικώς από όλους τους φορείς της γενικής κυβέρνησης, και ρυθμίζονται σχετικά ζητήματα (άρθρο 52).

Στο Μέρος ΙΒ´, υπό τον τίτλο «ΕΡΓΑΣΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ» (άρθρα 53-74), ρυθμίζονται εργασιακά θέματα καθώς και θέματα κοινωνικής ασφάλισης. Διά του Κεφαλαίου Α´ (άρθρα 53-57) εισάγονται ρυθμίσεις που αφορούν τις συλλογικές εργασιακές σχέσεις. Συγκεκριμένως, μεταξύ άλλων, προβλέπεται η δυνατότητα να θεσπίζουν οι εθνικές και τοπικές ομοιοεπαγγελματικές και κλαδικές συλλογικές συμβάσεις ειδικούς όρους ή να εξαιρούν από την εφαρμογή συγκεκριμένων όρων τους εργαζομένους που απασχολούνται σε ειδικής κατηγορίας επιχειρήσεις, όπως είναι οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας, τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού σκοπού και οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Περαιτέρω, καθορίζεται ότι, κατ' εξαίρεση του γενικού κανόνα περί συρροής συλλογικών ρυθμίσεων, η επιχειρησιακή συλλογική σύμβαση υπερισχύει της κλαδικής στις περιπτώσεις των επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, υπό τις οριζόμενες ειδικότερες προϋποθέσεις, ρυθμίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την επέκταση συλλογικής σύμβασης εργασίας και διαιτητικής απόφασης, και καθορίζεται εκ νέου το νομοθετικό πλαίσιο για την επίλυση συλλογικών διαφορών με προσφυγή στη διαιτησία.

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Β´ (άρθρα 58-64) εισάγονται ρυθμίσεις

που αφορούν τις ατομικές εργασιακές σχέσεις. Μεταξύ άλλων, ορίζεται ως μονομερής βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας η πέραν των δύο μηνών καθυστέρηση καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών του εργαζομένου από τον εργοδότη, θεσπίζεται προσαύξηση επί της συμφωνηθείσας αμοιβής για κάθε επιπλέον ώρα εργασίας που παρέχει ο μερικώς απασχολούμενος και παρατείνεται η ισχύς της από 28 Μαρτίου 2018 Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας καθώς και η θητεία των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας.

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Γ΄ (άρθρα 65-68) θεσπίζονται μέτρα τα οποία αφορούν την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και, ιδίως, εισάγεται ρύθμιση συμφώνως προς την οποία σε περίπτωση παράβασης αδήλωτης εργασίας υφίσταται υποχρέωση επανελέγχου της παραβατικής επιχείρησης/εκμετάλλευσης εντός χρονικού διαστήματος δώδεκα (12) μηνών, αναπροσαρμόζεται το νομοθετικό πλαίσιο σχετικώς με το δικαίωμα και τις προϋποθέσεις παροχής έκπτωσης στο επιβαλλόμενο πρόστιμο σε περίπτωση πρόσληψης εργαζομένων οι οποίοι, κατά τη διενέργεια του ελέγχου, διαπιστώθηκε ότι ήταν αδήλωτοι, και δημιουργείται Μητρώο Παραβατών για την Αδήλωτη Εργασία στο ηλεκτρονικό πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Δ΄ (άρθρα 69-74) εισάγονται ασφαλιστικές διατάξεις και ρυθμίζονται, μεταξύ άλλων, ζητήματα που άπτονται της υποβολής Αναλυτικής Περιοδικής Δήλωσης, της καταληκτικής ημερομηνίας υπαγωγής στη ρύθμιση οφειλών προς τους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης κατ' εφαρμογή του ν. 4611/2019 και της υποχρέωσης κατάρτισης ισολογισμών του ΕΦΚΑ και των ενταχθέντων σε αυτόν φορέων.

Διά των διατάξεων του Μέρους ΙΓ΄ υπό τον τίτλο «ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ» (άρθρα 75-80) προτείνονται ρυθμίσεις για την αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογιών στη διοικητική δικαιοσύνη και, συγκεκριμένως, καθίσταται υποχρεωτική η ηλεκτρονική κατάθεση και επίδοση των δικογράφων και των λοιπών εγγράφων στο Συμβούλιο της Επικρατείας και στα διοικητικά δικαστήρια, καθώς και η αναγραφή της ηλεκτρονικής διεύθυνσης και του αριθμού φορολογικού μητρώου στα ως άνω δικόγραφα, και θεσπίζονται ρυθμίσεις για την εξ αποστάσεως συμμετοχή των διαδίκων και των πληρεξούσιων δικηγόρων τους στη συζήτηση και τη διενέργεια διαδικαστικών πράξεων ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων.

Διά των διατάξεων του Μέρους ΙΔ΄ υπό τον τίτλο «ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ» (άρθρα 81 – 83), τροποποιείται ο ν. 4412/2016 ως προς τις συμβάσεις

μελέτης/κατασκευής και τις συμβάσεις παραχώρησης, και ο ν. 3389/2005 περί Συμπράξεων Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα.

Το Μέρος ΙΕ´ (άρθρο 84), υπό τον τίτλο «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ Α.Ε.», περιλαμβάνει διατάξεις οι οποίες τροποποιούν το μέχρι σήμερα υφιστάμενο νομικό καθεστώς της εταιρείας και διά των οποίων θεσπίζεται νέο καταστατικό αυτής.

Το Μέρος ΙΣΤ´ (άρθρα 85-115), υπό τον τίτλο «ΓΕΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ» (Γ.Ε.ΜΗ.), αποτελείται από έξι (6) Κεφάλαια. Στο Κεφάλαιο Πρώτο (άρθρα 85-91) ορίζεται ο σκοπός και το πλαίσιο λειτουργίας του Μητρώου, δίνονται οι ορισμοί για την εφαρμογή των σχετικών με αυτό διατάξεων, ορίζονται οι υπόχρεοι εγγραφής σε αυτό, καθώς και ζητήματα που αφορούν την εν γένει διάρθρωση και τις υπηρεσίες του. Στο Κεφάλαιο Δεύτερο (άρθρα 92-94) ρυθμίζονται τα θέματα της εμπορικής δημοσιότητας και ορίζονται τα έννομα αποτελέσματά της. Στο Κεφάλαιο Τρίτο (άρθρα 95-101) περιλαμβάνονται οι πράξεις και τα στοιχεία που υποβάλλονται σε εμπορική δημοσιότητα από τους υπόχρεους. Στο Κεφάλαιο Τέταρτο (άρθρα 102-113) ρυθμίζονται λεπτομέρειες για τη διαδικασία καταχώρισης και τυχόν μεταβολής ή διαγραφής των προς δημοσίευση στο Γ.Ε.ΜΗ. πράξεων και στοιχείων, η σχετική προς τα ανωτέρω έννομη προστασία, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης στο Μητρώο. Στο Κεφάλαιο Πέμπτο (άρθρο 114) προβλέπονται διοικητικές κυρώσεις για την παράβαση των διατάξεων του υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου από τους υποχρέους τήρησής του. Στο Κεφάλαιο Έκτο (άρθρα 115-116) περιλαμβάνονται τροποποιούμενες, καταργούμενες και μεταβατικές διατάξεις.

Το Μέρος ΙΖ´ (άρθρο 117), υπό τον τίτλο «ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΥΠΟΥ», περιλαμβάνει ρυθμίσεις που τροποποιούν διατάξεις του καταστατικού της «Ενώσεως Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών», η σύσταση και οργάνωση της οποίας προβλέπεται από τον ν. 1798/1951, όπως ισχύει μέχρι σήμερα.

Το Μέρος ΙΗ´ (άρθρα 118-141), υπό τον τίτλο «Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης», περιλαμβάνει τους κανόνες που διέπουν το ομώνυμο Πρόγραμμα και, συγκεκριμένως, τις διαδικασίες κατάρτισης, συντονισμού, διαχείρισης (παρακολούθησης, αξιολόγησης και αναθεώρησης), χρηματοδότησης, ελέγχου, καθώς και εφαρμογής των αναπτυξιακών παρεμβάσεων του εν λόγω Προγράμματος και των επιμέρους Προγραμμάτων του. Επίσης, το Μέρος αυτό περιλαμβάνει διατάξεις για τη μεταβατική περίοδο εφαρμογής των υπό συζήτηση και ψήφιση ρυθμίσεων, καθώς και τις σχετικές καταργούμενες και τροποποιούμενες διατάξεις.

Στο Μέρος ΙΘ´, υπό τον τίτλο «ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ, ΤΗΝ ΤΕ-

ΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ» (άρθρα 142-146) ρυθμίζεται, ιδίως, ο τρόπος αξιολόγησης των Ερευνητικών Κέντρων και των ινστιτούτων τους, καθορίζεται εκ νέου η αποστολή του Εθνικού Συμβουλίου Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας, και τροποποιείται ο Οργανισμός του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού.

Διά των διατάξεων του Μέρους Κ΄, υπό τον τίτλο «ΛΟΙΠΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ» (άρθρα 147-163), ρυθμίζονται ζητήματα αρμοδιότητας διάφορων Υπουργείων. Μεταξύ άλλων, ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα Α.Ε. (άρθρο 151), την παράταση έως την 31.12.2019 της προθεσμίας εντός της οποίας οι επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων επιπλωμένων δωμάτων-διαμερισμάτων υποχρεούνται να δηλώσουν τον διακριτικό τίτλο τους στις Υπηρεσίες Μίας Στάσης (Υ.Μ.Σ.) ή τις Υπηρεσίες Γ.Ε.ΜΗ. (άρθρο 153), καθώς και τη μετεγκατάσταση και προσωρινή λειτουργία του Κεντρικού Σταθμού Μεταφόρτωσης Αποβλήτων (Σ.Μ.Α.), το οποίο βρίσκεται εντός του Μητροπολιτικού Πόλου Ελληνικού-Αγίου Κοσμά, στο οριζόμενο στην προτεινόμενη διάταξη τμήμα του νεκροταφείου του Δήμου Ελληνικού-Αργυρούπολης, το οποίο εγκρίνεται ως κατάλληλη θέση για την ως άνω μετεγκατάσταση (άρθρο 154). Περαιτέρω, ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τα Ερευνητικά Κέντρα και το Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών (Ι.ΙΒ.Ε.Α.Α.) της Ακαδημίας Αθηνών (άρθρο 155), καθώς και ζητήματα επείγουσας αντιμετώπισης στατικών και τεχνικών ζητημάτων σε κτηριακές υποδομές οι οποίες στεγάζουν υπηρεσίες των υπουργείων και των εποπτευόμενων φορέων τους (άρθρο 156). Ρυθμίζονται, επίσης, ζητήματα που αφορούν την απαλλαγή υποχρέωσης ονομαστικοποίησης μέχρι φυσικού προσώπου μετοχών ή μεριδίων σε επιχειρήσεις μέσω μαζικής ενημέρωσης, που ανήκουν ή ελέγχονται από τις οριζόμενες στην προτεινόμενη διάταξη κατηγορίες Οργανισμών [Οργανισμοί Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες, Οργανισμοί Εναλλακτικών Επενδύσεων, Οργανισμοί Συλλογικών Επενδύσεων (Ο.Σ.Ε.)], ανεξαρτήτως του εάν είναι εισηγμένοι σε ρυθμιζόμενες αγορές. Επίσης, θεσπίζεται εξαίρεση από την υποχρέωση υποβολής δήλωσης περιουσιακής κατάστασης για τους βασικούς μετόχους και τους μετόχους τους, εταιρειών των οποίων οι μετοχές είναι εισηγμένες στα Χρηματιστήρια των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.), και εξαιρούνται από την υποχρέωση ονομαστικοποίησης των μετοχών μέχρι φυσικού προσώπου, συμφώνως προς την παρ. 4 του άρθρου 5 του ν. 4339/2015 (άρθρο 157). Εν συνεχεία, μεταξύ άλλων, καθορίζεται η έννοια των χώρων παιδικής αναψυχής και ρυθμίζεται η λειτουργία τους (άρθρο 158), ορίζονται οι αρμόδιες Αρχές Σχεδιασμού για

την εκπόνηση Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Σ.Μ.Π.Ε.) των Λιμένων, οι οποίες είναι ο φορέας Διαχείρισης Λιμένος ή το Τ.Α.Ι.ΠΕ.Δ., κατά περίπτωση (άρθρο 159), συνιστάται στο Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης και Εφαρμογής Τομέων Βιομηχανίας, Εμπορίου και Προστασίας Καταναλωτή (ΕΥΔΕ - ΒΕΚ), και ρυθμίζονται θέματα σχετικώς με τις αρμοδιότητες, την οργάνωση και τη λειτουργία της (άρθρο 160), προβλέπεται ότι η άνω των εξήντα (60) ημερών καθυστέρηση καταβολής ή ρύθμισης των οφειλόμενων ασφαλιστικών εισφορών των καζίνο προς τα ασφαλιστικά ταμεία επιφέρει προσωρινή ανάκληση της άδειας λειτουργίας τους για διάστημα δύο (2) μηνών (άρθρο 161) και, τέλος, παρατείνεται εκ νέου, για διάστημα ενός (1) έτους, έως την 31.12.2020, η προθεσμία ολοκλήρωσης των αναφερόμενων επενδυτικών σχεδίων των νόμων 3299/2004 και 3908/2011 (άρθρο 163).

Διά των διατάξεων του Μέρους ΚΑ΄, υπό τον τίτλο «ΛΟΙΠΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, το οποίο αποτελείται από οκτώ (8) Κεφάλαια (Α΄, Β΄, Γ΄ και Η΄) (άρθρα 164-211), ρυθμίζονται πλήθος θεμάτων αρμοδιότητας των ως άνω Υπουργείων.

Συγκεκριμένως, στο Κεφάλαιο Α΄ περιλαμβάνονται διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Μεταξύ άλλων, καθορίζονται εκ νέου τα δικαιώματα για την υποστήριξη και προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας (άρθρο 164).

Στο Κεφάλαιο Β΄ (άρθρα 165-171) θεσπίζονται διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Μεταξύ άλλων, καταργείται η δυνατότητα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, χωρίς πανελλαδικές εξετάσεις, σε σχολές Ελεύθερης Πρόσβασης, ρυθμίζονται θέματα που αφορούν στα πρότυπα και πειραματικά σχολεία, τροποποιείται το π.δ. 38/2010 ως προς την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων και της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης και, τέλος, εισάγονται ρυθμίσεις που αφορούν στα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.) και, ιδίως, στη δυνατότητα αναμόρφωσης του προϋπολογισμού Π.Μ.Σ. με απόφαση της Συνέλευσης και την κατάργηση παροχής μη αμειβόμενης διδασκαλίας από τα μέλη Δ.Ε.Π.

Με το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρα 172-173) εισάγονται διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και, ειδικότερα, αφενός, αναστέλλεται η ισχύς του π.δ. 62/2019 υπό τον τίτλο «Αναδιάρθρωση υπηρεσιών Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, Ελληνικής Αστυνομίας, Πυροσβεστικού Σώματος, Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας και ρύθμιση λοιπών

θεμάτων» και, αφετέρου, τροποποιείται ο ν. 4249/2014 και προστίθεται νομοθετική εξουσιοδότηση σχετικώς προς τη δυνατότητα ορισμού Αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα Πολιτικής Προστασίας.

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου Δ' (άρθρα 174-176) εισάγονται τροποποιήσεις στους νόμους 4622/2019, 4440/2016 και 4354/2015.

Το Κεφάλαιο Ε' (άρθρα 177-187) περιέχει διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εσωτερικών. Μεταξύ άλλων, τροποποιείται ο ν. 3979/2011 ως προς τη δυνατότητα σύναψης δημοσίων συμβάσεων για την εκτέλεση συγκεκριμένων υπηρεσιών, κατόπιν απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου, τροποποιείται ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας ως προς τη διαδικασία τιμητικής πολιτογράφησης καθώς επίσης και ο ν. 3852/2010 κατ' αναφορά προς τις αποζημιώσεις, τις δαπάνες μετακίνησης και τα λοιπά έξοδα των αιρετών. Επίσης, ρυθμίζονται θέματα προσλήψεων και, ειδικότερα, ορίζεται ότι απαιτείται η έγκριση της Επιτροπής της ΠΥΣ 33/2006 για την πρόσληψη προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου και την ανανέωση ή παράτασή της, καθώς και για τη σύναψη συμβάσεων έργου, και καθορίζονται οι εξαιρέσεις από την εν λόγω έγκριση.

Διά των διατάξεων του Κεφαλαίου ΣΤ' (άρθρο 188) ρυθμίζονται θέματα τα οποία άπτονται της λειτουργίας και τήρησης των Μητρώων συντελεστών παραγωγής δημόσιων και ιδιωτικών έργων, μελετών, τεχνικών και λοιπών συναφών επιστημονικών υπηρεσιών.

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Ζ' (άρθρα 189-203) τροποποιούνται διατάξεις του ν. 4002/2011 και εισάγεται οριστικό ρυθμιστικό πλαίσιο για τη χορήγηση αδειών, τη διεξαγωγή, και τον έλεγχο τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου.

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Η' (άρθρα 204-211), τροποποιούνται, ιδίως, διατάξεις των ν. 4414/2016 (Φορέας Διαχείρισης Μητροπολιτικού Πάρκου Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας «Αντώνης Τρίτσης» (άρθρο 204), 4067/2012 (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός) (άρθρο 205), 4447/2016 όσον αφορά τα Ειδικά και τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια (άρθρα 206 και 207), 3213/2003 και ν. 3023/2002 (άρθρο 209), 4354/2015 (άρθρο 210) και ορίζεται η έναρξη ισχύος του παρόντος (άρθρο 211).

II. Γενικές Παρατηρήσεις

1. Παρατήρηση επί του Μέρους ΙΑ'

Δεδομένου ότι το Μέρος ΙΑ' περιλαμβάνει τέσσερα διακεκριμένα (4) Κεφάλαια, η αρίθμηση του Κεφαλαίου υπό τον τίτλο «ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' ΟΡΓΑΝΩ-

ΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ» πρέπει να διορθωθεί σε ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄.

III. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί του άρθρου 1 παρ. 3

Εφόσον η προθεσμία των 30 ημερών αφορά και την παροχή τυχόν γνωμοδοτήσεων (βλ. παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 13 του ν. 4608/2016, οι οποίες δεν τροποποιούνται διά του παρόντος), σκόπιμο θα ήταν να συμπεριληφθούν στην περιπτώσιολογική απαρίθμηση του πρώτου εδαφίου της νέας παραγράφου 1 του άρθρου 13 του ν. 4608/2016, μαζί με τις άδειες και τις εγκρίσεις, και οι τελικές γνωμοδοτήσεις της αδειοδοτούσας αρχής.

2. Επί του άρθρου 1 παρ. 6

Για τον έλεγχο των κριτηρίων υπαγωγής επενδυτικής πρότασης σε μία από τις κατηγορίες του άρθρου 10 όπως και τον έλεγχο της συνδρομής των προϋποθέσεων χαρακτηρισμού αυτής ως στρατηγικής, ορίζεται ότι εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης υπαγωγής και ότι «αποκλείεται η αναδρομική ισχύς μεταγενέστερων νόμων που προβλέπουν αυστηρότερα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό επένδυσης ως Στρατηγικής».

Ο αποκλεισμός της αναδρομικής εφαρμογής τυχόν μεταγενέστερων δυσμενέστερων, από την άποψη της αυστηρότητας των κριτηρίων υπαγωγής, διατάξεων γίνεται, προφανώς, για λόγους ασφάλειας δικαίου και δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των επενδυτών.

Δεν μπορεί όμως ο κοινός νομοθέτης να εμποδίσει την απόδοση, στο μέλλον, αναδρομικής ισχύος σε μία διάταξη νόμου, αν τότε κριθεί αυτό σκόπιμο, υπό την έννοια ότι, εάν μελλοντικώς ψηφισθεί διάταξη νόμου που ρυθμίζει τα κριτήρια υπαγωγής με αναδρομική ισχύ, θα ισχύσει αυτή και όχι η προτεινόμενη, ως μεταγενέστερη. Σημειώνεται ότι, κατά τη νομολογία, αναδρομική ισχύς καταρχήν επιτρέπεται, δεν μπορεί όμως να υπερβεί τα όρια που θέτουν τα άρθρα 4 και 17 του Συντάγματος καθώς και οι υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, δεν μπορεί δηλαδή να απολήξει στην απόσβεση ή την κατάργηση περιουσιακών, όπως εν προκειμένω, δικαιωμάτων που έχουν απονεμηθεί με προγενέστερο νόμο, εκτός εάν αυτό επιβάλλεται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος (εντελώς ενδεικτικώς ΑΠ 207/2019).

3. Επί του άρθρου 1 παρ. 9

Δεδομένου ότι η απόφαση χαρακτηρισμού μίας επένδυσης ως στρατηγικής προβλέπεται στο άρθρο 19, σκόπιμο θα ήταν να γίνει παραπομπή σε αυτό το άρθρο.

4. Επί των άρθρων 6 και 8

Με τις διατάξεις του άρθρου 6 θεσπίζεται ο «Ενιαίος Ψηφιακός Χάρτης», στον οποίο θα αποτυπωθεί το σύνολο των αδιαβάθμητων γεωχωρικών δεδομένων της χώρας κατά τους ειδικότερους ορισμούς του. Ο Χάρτης θα είναι δημόσιος και δωρεάν προσβάσιμος στο κοινό (άρθρο 4 του νομοσχεδίου).

Παρατηρείται ότι τα οριζόμενα στο άρθρο 6 δύνανται να εφαρμοσθούν μόνο κατόπιν έκδοσης των κοινών υπουργικών αποφάσεων για τις οποίες παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση στο άρθρο 8, λόγω του ότι χρειάζεται να ρυθμισθεί πλήθος τεχνικών ζητημάτων, όπως ο τρόπος παραχώρησης ηλεκτρονικής πρόσβασης στα γεωχωρικά δεδομένα και ο τρόπος άμεσης πρόσβασης στα γεωχωρικά δεδομένα από τα αρμόδια όργανα (παρ. 1 του άρθρου), εάν, εντός εξαμήνου από τη θέση σε ισχύ του παρόντος, οι υποχρεούμενοι φορείς του δημόσιου τομέα δεν παραχωρήσουν στα αρμόδια όργανα ηλεκτρονική πρόσβαση στο σύνολο των ψηφιακών γεωχωρικών που κατέχουν λόγω αρμοδιότητας. Ως προς το τελευταίο παρατηρείται ειδικότερα ότι η εν λόγω κοινή υπουργική απόφαση πρέπει να εκδοθεί σε χρόνο που να εναρμονίζεται με την ως άνω προθεσμία του εξαμήνου.

Περαιτέρω, το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 6 αναφέρεται σε «αρμόδια όργανα κατά το άρθρο 8». Μολονότι τα αναφερόμενα στο άρθρο 5 και στο άρθρο 8 υπουργεία ταυτίζονται, δεδομένου ότι το παραπεμπόμενο άρθρο 8 ρυθμίζει την έκδοση κοινής υπουργικής απόφασης, θα ήταν, ενδεχομένως, νομοτεχνικώς αρτιότερο η παραπομπή να γίνει στο άρθρο 5 (με τίτλο «Αρμόδια όργανα») και η επεξήγηση του όρου εντός παρενθέσεων της παραγράφου 1 του άρθρου 6 («στο εξής: αρμόδια όργανα») να τεθεί στην παράγραφο 1 του άρθρου 5.

Επίσης, επισημαίνεται ότι φαίνεται να υφίσταται σειρά ζητημάτων, όπως το χρονικό διάστημα εντός του οποίου υποχρεούνται οι φορείς του δημόσιου τομέα να ψηφιοποιήσουν το σύνολο των γεωχωρικών τους δεδομένων, προκειμένου να ενταχθούν αυτά στον Ενιαίο Ψηφιακό Χάρτη, και η παροχή των αναγκαίων υλικών μέσων προς αυτό, τα οποία δεν ρυθμίζονται και δεν καλύπτονται από τη ρύθμιση που προβλέπει την έκδοση κοινής υπουργικής απόφασης για τον καθορισμό όλων των αναγκαίων τεχνικών λεπτομερειών ως προς την εφαρμογή του συστήματος του Χάρτη. Ως προς αυτό το σημείο σκόπιμο θα ήταν, ενδεχομένως, να υπάρξει αναλυτικότερη αναφορά στην

παράγραφο 1 του άρθρου 6.

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 6 αναγράφεται το είδος των πληροφοριών στις οποίες αναφέρονται τα εντασσόμενα στον Χάρτη γεωχωρικά δεδομένα. Μολονότι η σχετική απαρίθμηση είναι ενδεικτική, σκόπιμο θα ήταν, ενδεχομένως, να υπάρξει ρητή αναφορά στο σημείο αυτό των περιοχών προστασίας της φύσης του ν. 1650/1986, οι επεμβάσεις στις οποίες τίθενται υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις, λαμβανομένου υπόψη ότι ο σκοπός της δημιουργίας του Χάρτη είναι η παροχή έγκυρων και θεσμικώς ασφαλών πληροφοριών ως προς τα επιτρεπόμενα έργα και δραστηριότητες ανά γεωγραφική περιοχή.

Στην παράγραφο 4 του άρθρου 6 θεσπίζεται υποχρέωση εισαγωγής στον Χάρτη του συνόλου των αδιαβάθμητων γεωπληροφοριών «από τις οποίες εξαρτάται καθ' οιονδήποτε τρόπο η αδειοδότηση της οποιασδήποτε επενδυτικής ή κατασκευαστικής δραστηριότητας». Εν προκειμένω παρατηρείται ότι ο ως άνω προσδιορισμός ως προς την επιλογή των εισακτέων στον Χάρτη πληροφοριών δεν είναι επαρκώς σαφής, ώστε να μπορεί να εφαρμόζεται με ασφάλεια δικαίου η εν λόγω διάταξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

5. Επί του άρθρου 7

Με το προτεινόμενο άρθρο ορίζεται ότι τα στοιχεία του Χάρτη είναι νομικά δεσμευτικά για το σύνολο των φορέων του δημόσιου τομέα. Παρατηρείται ότι οι σχετικές πληροφορίες αναρτώνται στον Χάρτη κατ' εφαρμογή επί μέρους ρυθμίσεων (επί παραδείγματι, ν. 998/1979) και ότι, επομένως, η νομική ισχύς τους προκύπτει εν τέλει από την εφαρμογή των οικείων διατάξεων στον σχετικό χρόνο. Υπό το φως των ανωτέρω, σκόπιμη θα ήταν σχετική διευκρίνιση, ώστε να αποφευχθεί ενδεχόμενη ερμηνευτική σύγχυση ως προς τον χαρακτηρισμό ορισμένης περιοχής και συναφής άσκηση αρμοδιότητας η οποία, κατά την παράγραφο 4 του άρθρου, θεμελιώνει μάλιστα ευθύνη προς αποζημίωση.

Παρατηρείται, περαιτέρω, ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6 παρ. 3, ορισμένες κατηγορίες (γεωτεμάχια κτηματολογίου, δάση και δασικές εκτάσεις) περιλαμβάνονται στον Χάρτη μόνο κατά το στάδιο της οριστικοποίησής τους. Επομένως, ο Χάρτης δεν θα συμπεριλαμβάνει περιοχές υπό αμφισβήτηση ή μη οριστικοποιημένες ως προς τον χαρακτηρισμό τους. Πέραν του ενδεχομένου ματαίωσης του σκοπού του νόμου (εγκυρότητα πληροφοριών), η ανωτέρω έλλειψη δύναται να προκαλέσει δυσχέρεια εφαρμογής των επενδυτικών σχεδίων που θα αδειοδοτηθούν βάσει του Χάρτη, εάν, σε μεταγενέστερο χρόνο, λόγω ενημέρωσης του Χάρτη, στις συγκεκριμένες περιοχές δεν θα επιτρέπεται η χρήση για την οποία δόθηκε αρχικώς άδεια.

Συναφής είναι και ο προβληματισμός που αναπτύσσεται στην υπ' αριθ. 8 παρατήρηση της Επιστημονικής Υπηρεσίας στο νομοσχέδιο με τίτλο «Διατάξεις για την ολοκλήρωση της Συμφωνίας Δημοσιονομικών Στόχων και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων - Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2019-2022 και λοιπές διατάξεις» και αφορά το άρθρο 7 του ν. 4549/2018, με το οποίο αντικαταστάθηκαν οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 7 του ν. 3325/2005, συμφώνως προς το οποίο, δραστηριότητες που θεσπίστηκαν νομίμως και λειτουργούν σε περιοχές χωρίς καθορισμένες χρήσεις γης, μπορούν να συνεχίσουν τη λειτουργία τους για χρονικό διάστημα είκοσι (20) ετών από την ημερομηνία καθορισμού της χρήσης γης, με τον οποίο (καθορισμό) οι δραστηριότητες αυτές καθίστανται μη συμβατές.

6. Επί του άρθρου 10

Με την προτεινόμενη διάταξη δημιουργείται Εθνικό Μητρώο Υποδομών, στο οποίο θα δηλώνονται όλες οι υποδομές και τα κτήρια τα οποία διαχειρίζονται φορείς του δημόσιου τομέα ή ανήκουν σε αυτούς.

Για λόγους ομοιομορφίας, σκόπιμη θα ήταν η χρήση του όρου «κτήριο» με ενιαίο τρόπο σε όλο το άρθρο.

Εξ άλλου, στην παράγραφο 2 του άρθρου ορίζεται ότι η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών καταχωρίζει, στο θεσπιζόμενο διά του παρόντος Εθνικό Μητρώο, υποδομές και κτήρια τα οποία δεν δηλώνονται από τους υπόχρεους φορείς. Για λόγους εφαρμογής της διάταξης αυτής σε περίπτωση αδυναμίας εντοπισμού και ταυτοποίησης του συνόλου των υποδομών και κτηρίων, σκόπιμη θα ήταν στο σημείο αυτό αναλυτικότερη περιγραφή της σχετικής διαδικασίας στην παράγραφο 3, εφόσον η διαδικασία αποτελέσει αντικείμενο της παρεχόμενης στη διάταξη αυτή εξουσιοδότησης. Και τούτο, δεδομένου ότι η προβλεπόμενη καταχώριση διαλαμβάνει και στοιχεία όπως είναι ο χρόνος κατασκευής, ο αρμόδιος φορέας για συντήρηση και έλεγχο, τα βασικά χαρακτηριστικά των εργασιών συντήρησης και ελέγχου κ.λπ.

7. Επί του άρθρου 12 παρ. 5

Το δεύτερο εδάφιο της προτεινόμενης παραγράφου 1 στο άρθρο 47 του ν. 3982/2011 διατυπώνεται κατά τρόπο που, συστηματικώς, εντάσσεται στο παρόν άρθρο, και όχι στο άρθρο 47 του ν. 3982/2011.

8. Επί του άρθρου 12 παρ. 15

Με την προτεινόμενη ρύθμιση «[η] ΕΑΝΕΠ ή η ΕΔΕΠ σε περίπτωση μεταβίβασης της διοίκησης και διαχείρισης σύμφωνα με την παράγραφο 2, δύνα-

ται, κατόπιν έγγραφης ενημέρωσης προς τον Δήμο στα διοικητικά όρια του οποίου εμπίπτει το Επιχειρηματικό Πάρκο, να εκτελεί αντί του εκάστοτε αρμόδιου φορέα τις ενέργειες συλλογής και διαχείρισης αδέσποτων ζώων συντροφιάς εντός του Επιχειρηματικού Πάρκου σύμφωνα με το άρθρο 9 του ν. 4039/2012 (Α' 15)».

Παρατηρείται, καταρχάς, ότι το άρθρο 9 του ν. 4039/2012 δεν αναφέρεται μόνο στην αρμοδιότητα περισυλλογής και διαχείρισης των αδέσποτων ζώων συντροφιάς, αλλά ρυθμίζει και τις σχετικές προϋποθέσεις οι οποίες αναφέρονται σε εγκαταστάσεις, οχήματα και έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό, όπως επίσης και στη λειτουργία δημοτικών και διαδημοτικών κτηνιατρείων και καταφυγίων αδέσποτων ζώων συντροφιάς ως χώρων προσωρινής παραμονής και περιθαλψής, αλλά και σε άλλα ζητήματα όπως η επιστροφή των αδεσπώτων στον εντοπισθέντα μέσω σήμανσης ιδιοκτήτη τους, η υιοθεσία αδεσπώτων και η επανένταξή τους στο φυσικό περιβάλλον όπου περισυλλέγησαν. Συνεπώς, θα ήταν, ενδεχομένως, σκόπιμο, για λόγους ορθής εφαρμογής της εξεταζόμενης διάταξης, να διευκρινισθεί αν η παραπομπή στο άρθρο 9 του ν. 4039/2012 αφορά το σύνολο των προβλεπομένων σε αυτό ενεργειών. Διαφορετικά, θα μπορούσε, ενδεχομένως, να θεσπισθεί εν προκειμένω το γενικό πλαίσιο μίας κατ' εξουσιοδότηση εκδοτέας σχετικής ρύθμισης.

9. Επί του άρθρου 12 παρ. 21

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι με την υπουργική απόφαση κατάταξης των δημόσιων και ιδιωτικών έργων και δραστηριοτήτων στις κατηγορίες και τις υποκατηγορίες του άρθρου 1 του ν. 1650/1986 ή με άλλη υπουργική απόφαση «δύνатаι να κατατάσσονται σε χαμηλότερη κατηγορία έργα που ευρίσκονται ή οι δραστηριότητες που ασκούνται εντός επιχειρηματικών πάρκων του Μέρους Τρίτου του ν. 3982/2011 (Α' 143) που έχουν λάβει έγκριση περιβαλλοντικών όρων». Κατά την αιτιολογική έκθεση, «με την παράγραφο 21 προβλέπεται η δυνατότητα κατάταξης σε χαμηλότερη κατηγορία περιβαλλοντικής κατάταξης των επιχειρήσεων εντός πάρκου, δεδομένου ότι έχει ήδη ληφθεί μέριμνα για την περιβαλλοντική αδειοδότηση του συνόλου του πάρκου κατά το στάδιο ίδρυσης και εγκατάστασής του» (σελ. 11).

Εν προκειμένω πρέπει να σημειωθεί ότι η προτεινόμενη διάταξη δεν καθιστά σαφές αν η κατάταξη σε χαμηλότερη κατηγορία αφορά έργα και δραστηριότητες που πρόκειται να πραγματοποιηθούν ή έχουν ήδη πραγματοποιηθεί σε Επιχειρηματικό Πάρκο.

10. Επί του άρθρου 13

Ο ν. 4014/2011 αφορά αμιγώς την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ενώ η κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων σε βαθμούς όχλησης αφορά τον αντίκτυπό τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς το οποίο περιλαμβάνει, όχι μόνο τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, αλλά και γενικότερες κοινωνικές ανάγκες, την επικινδυνότητα κατά τη λειτουργία του έργου ή την άσκηση της δραστηριότητας, την απειλή κατά της δημόσιας υγείας. Το είδος του έργου ή της δραστηριότητας καθώς και η κατηγορία όχλησης στην οποία ανήκουν, προσδιορίζουν την αρμόδια αρχή για τη χορήγηση των αδειών, και το είδος των δικαιολογητικών που ο επενδυτής υποχρεούται να υποβάλει προς αυτήν. Επίσης, όπως αναφέρεται και στην αιτιολογική έκθεση, η κατάταξη κατά βαθμούς όχλησης πρακτικώς έχει σημασία για την αδειοδότηση του έργου ή της δραστηριότητας στις αντιστοιχώς επιτρεπόμενες χρήσεις γης. Για λόγους, επομένως, πληρότητας ως προς την εξέταση του αντικτύπου της εν λόγω δραστηριότητας ή του έργου, σκόπιμο θα ήταν να συγκεραθούν οι τεκμηριώσεις της κατάταξης σε βαθμούς όχλησης με τα κριτήρια της κατάταξης σε κατηγορίες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ώστε να δύνανται τα αρμόδια διοικητικά όργανα να διακριβώνουν και να αξιολογούν τους κινδύνους και τις συνέπειες του έργου συνολικώς.

11. Επί του άρθρου 22 παρ. 8

Συμφώνως προς την προτεινόμενη διάταξη, «[η] διαδικασία έκδοσης της άδειας κατασκευής κεραίας δεν εξαρτάται ούτε διακόπτεται από τυχόν εκκρεμείς διοικητικές διαδικασίες και κυρώσεις για τον σταθμό βάσης. Στην περίπτωση που η εγκατάσταση της κατασκευής κεραίας ή/και η θέση της σε λειτουργία πραγματοποιείται μετά την κατάθεση της αίτησης για άδεια κατασκευής κεραίας, η διαδικασία χορήγησης της σχετικής άδειας της ΕΕΤΤ συνεχίζεται κανονικά, χωρίς να απαιτείται να έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία επιβολής κυρώσεων από την ΕΕΤΤ ή/και να έχουν καταβληθεί οι επιβληθείσες διοικητικές κυρώσεις. Ειδικά, στην περίπτωση που η κατάθεση της αίτησης για άδεια κατασκευής κεραίας γίνεται μετά από την εγκατάσταση της κατασκευής κεραίας ή/και τη θέση της σε λειτουργία, ο κάτοχος της κατασκευής κεραίας δύναται να υποβάλει νέα αίτηση για την ίδια θέση και να χορηγηθεί η σχετική άδεια της ΕΕΤΤ, χωρίς να απαιτείται να έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία επιβολής κυρώσεων από την ΕΕΤΤ ή/και να έχουν καταβληθεί τα επιβληθέντα πρόστιμα».

Εν προκειμένω, κατά πρώτον, ρυθμίζεται η περίπτωση κατά την οποία η εγκατάσταση της κατασκευής κεραίας ή/και η θέση της σε λειτουργία πραγματοποιείται μετά την κατάθεση της αίτησης για άδεια κατασκευής κεραίας,

αλλά χωρίς να έχει ακόμη εκδοθεί η σχετική άδεια. Στην περίπτωση αυτή, η διαδικασία χορήγησης της σχετικής άδειας της Ε.Ε.Τ.Τ. συνεχίζεται κανονικά. Σχετικώς, ερωτάται αν η διαδικασία επιβολής κυρώσεων από την Ε.Ε.Τ.Τ ή οι, ήδη, επιβληθείσες διοικητικές κυρώσεις αφορούν την άνευ αδειας εγκατάσταση ή/και τη λειτουργία της κατασκευής κεραίας, και αν, μετά από την τυχόν έκδοση της ως άνω άδειας, η διαδικασία επιβολής προστίμων θα ολοκληρωθεί και τα εν λόγω πρόστιμα θα καταβληθούν.

Εξ άλλου, όσον αφορά τη δεύτερη περίπτωση, κατά την οποία η κατάθεση της αίτησης για άδεια κατασκευής κεραίας λαμβάνει χώρα μετά από την εγκατάσταση της κατασκευής κεραίας ή/και τη θέση της σε λειτουργία, κατά παράβαση της οριζόμενης στο παρόν διαδικασίας, ερωτάται αν η διαδικασία επιβολής κυρώσεων από την Ε.Ε.Τ.Τ ή οι, ήδη, επιβληθείσες διοικητικές κυρώσεις αφορούν την άνευ αδειας εγκατάσταση ή/και τη λειτουργία της κατασκευής, καθότι αυτές επισύρουν τις κυρώσεις του άρθρου 37 του παρόντος.

Επίσης, θα ήταν σκόπιμο να διευκρινισθεί το αν η προτεινόμενη διάταξη είναι μεταβατική ή αφορά όλες τις αντίστοιχες περιπτώσεις που θα προκύψουν μετά την έναρξη ισχύος του παρόντος. Επίσης, πρέπει να διευκρινισθεί η σχέση της εν λόγω ρύθμισης με τις διατάξεις του άρθρου 34 του παρόντος οι οποίες αφορούν την ένταξη των υφιστάμενων κατασκευών κεραιών στις διατάξεις του άρθρου 106 του ν. 4495/2017 «Υπαγωγή αυθαιρέτων για τα οποία εκδίδεται άδεια νομιμοποίησης ή κατεδάφισης», ιδίως με τη διάταξη της παρ. 2.β) σχετικώς με τη «νομιμοποίηση» κατασκευής κεραίας η οποία έχει εγκατασταθεί και λειτουργεί, χωρίς να έχει χορηγηθεί άδεια κατασκευής κεραίας για τον χώρο εγκατάστασής της, υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων και η καταβολή προστίμου τεσσάρων χιλιάδων (4.000) ευρώ.

Τέλος, είναι σκόπιμο να διευκρινισθεί αν, τελικώς, η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων θα ολοκληρωθεί και τα επιβληθέντα πρόστιμα θα καταβληθούν, ασχέτως προς την υποβολή της νέας αίτησης για την ίδια θέση.

12. Επί των άρθρων 23 παρ. 9, 27 παρ. 1.γ και 30 παρ. 1, 2

Στην προτεινόμενη διάταξη της παρ. 9 του άρθρου 23 ορίζεται ότι «[γ]ια την εγκατάσταση κατασκευής κεραίας μέσα σε δασικές εκτάσεις η έγκριση δομικών κατασκευών κεραίας πρέπει να εκδοθεί πριν από την έγκριση επέμβασης ή τη σχετική άδεια σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 998/1979 (Α΄ 289) από την αρμόδια δασική υπηρεσία, εφόσον, βάσει της κείμενης νομοθεσίας, η έγκριση δομικών κατασκευών κεραίας αποτελεί προαπαιτούμενο της έκδοσης έγκρισης επέμβασης».

Περαιτέρω, συμφώνως προς την προτεινόμενη διάταξη της παρ. 1.γ του άρθρου 27 του άρθρου 23, «σε δασικού χαρακτήρα εκτάσεις επιτρέπεται, για λόγους δημοσίου συμφέροντος και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των σχετικών διατάξεων της δασικής νομοθεσίας, η εγκατάσταση κατασκευής κεραίας, η κατασκευή οικίσκου, η εγκατάσταση ερμαρίων και των συνοδών έργων, καθώς και κάθε άλλης συναφούς κατασκευής απαραίτητης για την λειτουργία της, συμπεριλαμβανομένων των κέντρων επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής αδειοδοτημένων παρόχων, καθώς και των κέντρων δορυφορικών επικοινωνιών (...)».

Τέλος, συμφώνως προς την διατάξεις των παρ. 1 και 2 του άρθρου 30 του παρόντος, «[σ]ε περίπτωση εγκατάστασης κατασκευών κεραιών, δομικών κατασκευών κεραιών και συνοδών έργων σε προστατευόμενες περιοχές των ν. 1650/1986 (Α΄ 160) και 3937/2011 (Α΄ 60), εφαρμόζονται οι διατάξεις του κεφαλαίου Α του ν. 4014/2011 (Α΄ 209) για την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, καθώς και οι, κατά περίπτωση, ειδικότερες διατάξεις που ρυθμίζουν το καθεστώς προστασίας της συγκεκριμένης κατά περίπτωση περιοχής. 2. Σε περίπτωση εγκατάστασης κατασκευών κεραιών, δομικών κατασκευών κεραιών και συνοδών έργων σε εκτάσεις που εμπίπτουν στη δασική νομοθεσία εφαρμόζονται οι ειδικές προβλέψεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και του ν. 998/1979 (Α΄ 289)».

Σχετικώς σημειώνεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (βλ. ενδεικτικώς, ΣτΕ 951-2/1996, 3672/2001, 1986/2002, 3297/2007, 3596-7/2007 1508/2008, 4448/2010, 2694/2012), οι επεμβάσεις στις εν λόγω περιοχές πρέπει να αποτελούν το μόνο πρόσφορο μέσον για την ικανοποίηση του σχετικού λόγου δημοσίου συμφέροντος και να περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο, δηλαδή να γίνονται με τη μεγαλύτερη δυνατή φειδώ, με τη μικρότερη δυνατή απώλεια δασικού πλούτου, εφόσον αποδεδειγμένως δεν μπορούν να γίνουν σε άλλη κατάλληλη έκταση, και μόνον εάν ο σκοπός δεν μπορεί να εκπληρωθεί με άλλον τρόπο, ο οποίος, έστω και δαπανηρότερος, δεν θα έθιγε την υπάρχουσα στην έκταση δασική βλάστηση, μετά από εξέταση εναλλακτικών λύσεων [βλ., σχετικώς, παρατηρήσεις υπ' αριθμ. 13 επί του άρθρου 36 στην από 30.07.2014 Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του νομοσχεδίου «Περιβαλλοντική αναβάθμιση και ιδιωτική πολεοδόμηση – Βιώσιμη ανάπτυξη οικισμών Ρυθμίσεις δασικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις.» (ν. 4280/2014), και υπ' αριθμ. 15 επί του άρθρου 29 παρ. 16 και 17 στην από 17.02.2012 Έκθεση επί του νομοσχεδίου «Ρύθμιση λειτουργίας της ταχυδρομικής αγοράς, θεμάτων ηλεκτρονικών επικοινωνιών και άλλες διατάξεις» (ν. 4053/2012)].

13. Επί του άρθρου 23 παρ. 10

Για λόγους σαφήνειας, το πρώτο εδάφιο της προτεινόμενης διάταξης πρέπει να αντικατασταθεί ως εξής: «Όταν προς εξυπηρέτηση της λειτουργίας κατασκευής κεραιάς γίνεται τοποθέτηση εγκαταστάσεων φωτοβολταϊκών συστημάτων ισχύος μέχρι είκοσι (20) KW, για τα συστήματα αυτά, καθώς και για τα έργα, οικίσκους ή άλλα, που κατασκευάζονται προς υποστήριξή τους, δεν απαιτείται η έγκριση δομικών κατασκευών».

14. Επί του άρθρου 30

Με τις προτεινόμενες διατάξεις καθορίζονται οι περιοχές εντός των οποίων δύνανται να εγκαθίστανται και να λειτουργούν πάρκα κεραιών, οι οποίες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες (Α, Β, Γ και Δ). Όσον αφορά τις κατηγορίες Α και Β ορίζεται ότι η κατηγορία Α αφορά εκτάσεις έως δέκα χιλιάδων (10.000 τ.μ.) και η κατηγορία Β εκτάσεις μεγαλύτερες των δέκα χιλιάδων (10.000 τ.μ.) και έως πενήντα χιλιάδων (50.000 τ.μ.), οι οποίες προορίζονται για την υποδοχή και την εγκατάσταση κατασκευών κεραιών, που αδειοδοτούνται συμφώνως προς τις διατάξεις του παρόντος νόμου και για τις οποίες δεν απαιτούνται πρόσθετα έργα και εγκαταστάσεις. Επίσης, ορίζεται ότι ο καθορισμός των περιοχών αυτών γίνεται με απόφαση του Υπουργού Ψηφιακής Διακυβέρνησης.

Δεδομένου ότι για την έκδοση της ως άνω απόφασης απαιτείται, μεταξύ άλλων, η τήρηση της διαδικασίας του περιβαλλοντικού προελέγχου του άρθρου 5 της υπ' αριθ. 107017/2006 κοινής υπουργικής απόφασης για την κατηγορία Α και η τήρηση της διαδικασίας στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης του άρθρου 6 της ως άνω απόφασης για την κατηγορία Β, θα ήταν σκόπιμο ο καθορισμός των ως άνω περιοχών (κατηγορία Α και Β) να γίνεται με κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Ψηφιακής Διακυβέρνησης και Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

15. Επί του άρθρου 39 παρ. 9

Συμφώνως προς την προτεινόμενη διάταξη, μέχρι την έκδοση της απόφασης της παραγράφου 1 του άρθρου 35 του παρόντος, ισχύει η υπ' αριθμ. 2300 ΕΦΑ (493)/06.02.2008 κοινή απόφαση των Υπουργών Ανάπτυξης και Μεταφορών και Επικοινωνιών (Β' 346) «Τρόπος διενέργειας των μετρήσεων για την τήρηση των ορίων ασφαλούς έκθεσης του κοινού σε ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία από κάθε κεραιά».

Δεδομένου ότι στην παρ. 1 του άρθρου 35 δεν γίνεται αναφορά στην έκδοση υπουργικής απόφασης, η παραπομπή αφορά, προφανώς, την κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Υγείας

και Ψηφιακής Διακυβέρνησης και του εκάστοτε αρμόδιου Υπουργού για τα θέματα της Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας της παραγράφου 2 του άρθρου 35.

16. Επί του άρθρου 46 παρ. 1

Στην προτεινόμενη διάταξη, η φράση «κωδικοποιητικού Οδηγού» είναι ορθότερο να αντικατασταθεί με τη φράση «Οδηγού Κωδικοποίησης».

17. Επί του άρθρου 49

Διά της παρ. 1 ορίζεται ότι «[σ]υνιστάται Αυτοτελές Τμήμα Πολιτικής Σχεδίασης Εκτάκτου Ανάγκης (Π.Σ.Ε.Α.) το οποίο υπάγεται στον Υπουργό Ψηφιακής Διακυβέρνησης, όπως αυτό θεσπίστηκε με τις διατάξεις του άρθρου 36 του ν. 4622/2019 (Α' 133)». Εν προκειμένω παρατηρείται ότι το άρθρο 36 του ν. 4622/2019 αναφέρεται στη σύσταση θέσεων Υπηρεσιακών Γραμματέων Υπουργείων.

Προτείνεται, επομένως, η διόρθωση της συγκεκριμένης αναφοράς νομοθετικής διάταξης.

18. Επί του άρθρου 53

Με την υπό ψήφιση διάταξη μεταβάλλεται μερικώς το νομικό πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας και παραχωρείται η δυνατότητα στα ίδια τα συμβαλλόμενα στη συλλογική σύμβαση μέρη να αποκλείσουν από την εφαρμογή τους ορισμένες επιχειρήσεις.

Με την προτεινόμενη διάταξη προβλέπεται, έτσι, ότι οι εθνικές και τοπικές ομοιοεπαγγελματικές και κλαδικές συλλογικές συμβάσεις είναι δυνατόν να θεσπίζουν ειδικούς όρους ή να εξαιρούν από την εφαρμογή συγκεκριμένων όρων τους, εργαζομένους που απασχολούνται σε ειδικής κατηγορίας επιχειρήσεις, όπως επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας, νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού σκοπού και επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, όπως κατ' εξοχήν, επιχειρήσεις σε καθεστώς παραπτωχευτικής ή πτωχευτικής διαδικασίας ή εξωδικαστικού συμβιβασμού ή εξυγίανσης.

Στην ίδια διάταξη προβλέπεται ότι με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, μετά από γνώμη του Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας, εξειδικεύονται τα κριτήρια για τις επιχειρήσεις που εξαιρούνται και καθορίζονται οι κατηγορίες όρων των συλλογικών συμβάσεων που εξαιρούνται για τις επιχειρήσεις αυτές και κάθε σχετικό θέμα για την εφαρμογή της παρούσης διάταξης, ιδίως για τη λήψη μέτρων προστασίας των υφισταμέ-

νων θέσεων εργασίας, ειδικώς για κάθε επιχείρηση.

Θα ήταν ίσως σκόπιμο στην ίδια την προτεινόμενη διάταξη, εν όψει μάλιστα της διάταξης του άρθρου 43 Σ, να προσδιορισθεί το είδος των μέτρων τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται για την προστασία των υφισταμένων θέσεων εργασίας, το εύρος της προστασίας, όπως και το αν η τήρησή τους θα αποτελεί προϋπόθεση για τη νομιμότητα των εξαιρέσεων ή τη συνέχισή τους.

19. Επί του άρθρου 54

Η συνταγματική αναγνώριση της απεργίας αποκλείει τη δυνατότητα του νομοθέτη να λαμβάνει μέτρα τα οποία φθάνουν στην κατάργησή της ή θέτουν εμπόδια στην άσκησή της, όπως, π.χ., η καθιέρωση διοικητικών ή δικαστικών προδικασιών, η επιβολή στις οργανώσεις εσωτερικών διαδικασιών, οι οποίες, ουσιαστικώς, τη δυσχεραίνουν (Πρβλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Συμπεράσματα XVII-1 Δημοκρατία της Τσεχίας, 100. Ομοίως Β.Ι.Τ, *La liberté syndicale*, no 548). Οι μόνες συνταγματικώς ανεκτές νομοθετικές ρυθμίσεις είναι εκείνες που αποβλέπουν λειτουργικώς στον δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων, χωρίς ουσιαστικώς να την παρακωλύουν (π.χ., απόφαση Γ.Σ.) ή που αποτρέπουν υπέρμετρη βλάβη του εργοδότη (πρόβλεψη σύντομης προθεσμίας προειδοποίησης) επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό συγκερασμό και εξισορρόπηση των αμοιβαίων συμφερόντων, υπό το πνεύμα πάντοτε της κανονιστικής προτεραιότητας της απεργίας (Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά δικαιώματα*, σελ. 843).

Η κήρυξη της απεργίας γίνεται, κατά κανόνα, στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις με απόφαση της γενικής συνελεύσεως, ενώ στις υπόλοιπες οργανώσεις, δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες, με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου τους.

Ειδικότερα, αν πρόκειται περί απόφασης Γενικής Συνέλευσης συνδικαλιστικής οργάνωσης, πρέπει να τηρούνται και οι σχετικές διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 1264/1982. Τέτοια διάταξη είναι αυτή της παρ. 3 του εν λόγω άρθρου, η οποία αναφέρει ότι η «Η Γενική Συνέλευση αποφασίζει πάντοτε με ψηφοφορία, ποτέ όμως δια βοής». Περαιτέρω, η απόφαση για κήρυξη απεργίας περιλαμβάνεται μεταξύ αυτών για τις οποίες προβλέπεται ότι, κατ' εξαίρεση, η ψηφοφορία είναι μυστική (άρθρο 8 παρ.3 εδ. β' ν. 1264/1982). Σκοπός της ρύθμισης είναι να μπορούν να εκφράζονται ελευθέρως τα μέλη της Συνέλευσης και να μην ασκούνται επ' αυτών ηθικής, κυρίως, φύσεως πιέσεις από συναδέλφους τους ή ακόμη και από τον εργοδότη. Το γεγονός ότι η διάταξη αυτή θεωρείται δημοσίας τάξεως έχει ως συνέπεια να μην είναι νόμιμη διάταξη καταστατικού η οποία θα προβλέπει για το ζήτημα αυτό

φανερή ψηφοφορία (Κ. Παπαδημητρίου, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, σελ. 233, Γ. Λεβέντης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, σελ. 676).

Η παρ. 5 της υπό ψήφιση διάταξης ορίζει ότι «Οι αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων και λοιπών οργάνων διοίκησης Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Εργαζομένων και Οργανώσεων Εργοδοτών συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων κήρυξης απεργίας, σύμφωνα με τους όρους του ν. 1264/1982, όπως ισχύει, λαμβάνονται με ψηφοφορία, η οποία μπορεί να διεξάγεται και με ηλεκτρονική ψήφο και με όρους που διασφαλίζουν τη διαφάνεια και τη μυστικότητα, όπως θα ορίζεται από το καταστατικό αυτών. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων ορίζονται οι όροι, οι προϋποθέσεις και κάθε σχετικό θέμα για την εφαρμογή της παρούσης διάταξης.»

Προβλέπεται έτσι για πρώτη φορά ότι οι αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων συνδικαλιστικών οργανώσεων, ακόμη και στην περίπτωση της κήρυξης απεργίας, για την οποία σήμερα ορίζεται, κατά τη διάταξη του άρθρου 8 ν. 1264/1982, όπως προαναφέρθηκε, το μυστικό της ψήφου, ακριβώς λόγω της σοβαρότητας της απόφασης, είναι δυνατόν να λαμβάνονται και με ηλεκτρονική ψηφοφορία. Προϋπόθεση, όμως, της δυνατότητας ηλεκτρονικής ψηφοφορίας είναι να υπάρχει σχετική ρύθμιση στο καταστατικό της συνδικαλιστικής οργάνωσης, δηλαδή η αποδοχή, εκ μέρους των μελών της, της σχετικής διαδικασίας.

Μια τέτοια διαδικασία ηλεκτρονικής ψηφοφορίας διευκολύνει μεν τη συμμετοχή μεγαλύτερου αριθμού εργαζομένων, πλην όμως οι σχετικές αποφάσεις θα μπορούν να λαμβάνονται χωρίς άμεσο διάλογο. Οπωσδήποτε, οι κίνδυνοι από την υιοθέτηση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας είναι υπαρκτοί και, όπως υπογραμμίζεται και από θεσμικά όργανα ή Επιτροπές άλλων χωρών, όπου έχει, έστω και σε περιορισμένο βαθμό, υιοθετηθεί η ηλεκτρονική ψηφοφορία, αφορούν το αδιάβλητο της ψήφου, την αποφυγή παραχάραξης της με παράνομα τεχνικά μέσα, το απολύτως απόρρητο της προσωπικής επιλογής, όπως και την αποφυγή πιέσεων είτε, κυρίως, από την εργοδοτική πλευρά, είτε και από μέλη επιτροπών εργαζομένων για ψήφιση προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση (Βλ. Έκθεση προς Βρετανικό κοινοβούλιο, Sir Ken Knight, *Electronic Balloting Review, The Report of the Independent Review of Electronic Balloting for Industrial Action*, 2016. *Commission nationale de l'informatique et des libertés, Délibération n° 2010-371/ 21 octobre 2010 portant adoption d'une recommandation relative à la sécurité des systèmes de vote électronique*. M. Démolain, *Nouvelles technologies et droit des relations de travail*, 2012, σελ. 247 επ.). Τα μέτρα αυτά προστασίας επιβάλλονται να λαμβάνονται πριν, κατά τη διάρκεια, όπως και μετά την ψηφοφορία. Αφορούν, επίσης, τόσο τον τόπο ή το σημείο της ψηφοφορίας, όσο και το σημείο όπου

βρίσκεται εγκατεστημένο το σύστημα διαλογής.

Σχετικώς παρατηρείται ότι «με τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 43 του Συντάγματος παρέχεται στον κοινό νομοθέτη το δικαίωμα να μεταβιβάζει την αρμοδιότητα προς θέσπιση κανόνων δικαίου στην εκτελεστική εξουσία. Τίθεται δε ο κανόνας (εδάφιο πρώτο) ότι η νομοθετική εξουσιοδότηση παρέχεται προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ως αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας, ο οποίος ασκεί τη μεταβιβαζόμενη αρμοδιότητα με την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων. Η νομοθετική εξουσιοδότηση, για να είναι νόμιμη, πρέπει να είναι ειδική και ορισμένη, δηλαδή να προβαίνει σε συγκεκριμένο προσδιορισμό του αντικειμένου της και να καθορίζει τα όριά της σε σχέση προς αυτό. Η εξουσιοδοτική, επομένως, διάταξη πρέπει να μην είναι γενική και αόριστη, ασχέτως αν είναι ευρεία ή στενή, αν περιλαμβάνει δηλαδή μεγάλο ή μικρό αριθμό περιπτώσεων, τις οποίες η Διοίκηση μπορεί να ρυθμίσει κανονιστικώς βάσει της νομοθετικής εξουσιοδότησης. Η ευρύτητα της εξουσιοδότησης, εφόσον το περιεχόμενο της είναι ορισμένο, δεν επηρεάζει το κύρος της» (ΣτΕ [Ολ] 1210/2010). Περαιτέρω, συμφώνως προς το εδ. β' της παρ. 2 του άρθρου 43 του Συντάγματος, επιτρέπεται, κατ' εξαίρεση, να ορισθούν ως φορείς άσκησης κανονιστικής αρμοδιότητας, εκτός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, και άλλα όργανα, εφόσον πρόκειται για «ειδικότερα θέματα ή θέματα με τοπικό ενδιαφέρον ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό». «Ως ειδικότερα θέματα νοούνται εκείνα τα οποία αποτελούν, κατά το περιεχόμενο τους και σε σχέση με την ουσιαστική ρύθμιση που περιέχεται στο νομοθετικό κείμενο, μερικότερη περίπτωση ορισμένου θέματος που αποτελεί το αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης» (βλ. Ε. Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τόμος 1, 13η έκδ., 2010, σελ. 58 επ., και Χ. Μουκίου, Η κανονιστική αρμοδιότητα της Διοίκησης, 2009, σελ. 212 επ.. Επίσης, ΣτΕ 2701/1996, 358/1998, 3364/2004, 3889/2005, 1342/2006). «Απαιτείται, επομένως, στην περίπτωση αυτή, να περιέχει το νομοθετικό κείμενο όχι απλώς τον καθ' ύλη προσδιορισμό του αντικειμένου της εξουσιοδότησης, αλλά, επί πλέον, και την ουσιαστική ρύθμισή του, έστω και σε γενικό, ορισμένο, όμως, πλαίσιο, σύμφωνα προς το οποίο θα ενεργήσει η Διοίκηση προκειμένου να ρυθμίσει τα μερικότερα θέματα. Οι ανωτέρω ουσιαστικές ρυθμίσεις μπορούν να υπάρχουν τόσο στις διατάξεις του εξουσιοδοτικού νόμου όσο και σε διατάξεις άλλων νόμων σχετικών με τα θέματα που αποτελούν αντικείμενο της νομοθετικής εξουσιοδότησης...» (ΣτΕ [Ολ] 1210/2010). Το κριτήριο περί του χαρακτηρισμού ενός θέματος ως «ειδικότερου» ή μη μπορεί να είναι είτε ποσοτικό, σε σχέση με το κύριο αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης, είτε ποιοτικό, συναρτώμενο προς τη σπουδαιότητα του προς ρύθμιση καταλειπόμενου ζητήματος. Λεπτομερειακό είναι

το ζήτημα που αφορά στη θέσπιση όλως δευτερευουσών και επουσιωδών ρυθμίσεων, ενώ οι κύριες και ουσιώδεις ρυθμίσεις πρέπει να έχουν τεθεί από τον ίδιο τον νομοθέτη (ΣτΕ 2820/1999, 2967/1999).

Υπό το φως των ανωτέρω, προβληματισμός θα μπορούσε να δημιουργηθεί ως προς το εάν η εξειδίκευση των ανωτέρω θεμάτων και ειδικότερα των μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται για την κατοχύρωση του αδιαβλήτου και της μυστικότητας της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να γίνεται με υπουργική απόφαση και όχι με προεδρικό διάταγμα, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι πρόκειται περί ειδικών κατηγοριών (ευαίσθητων) προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9 ΓΚΠΔ), η προστασία των οποίων επιβάλλεται συνταγματικώς (άρθρο 9Α Σ).

20. Επί του άρθρου 55

Α) Συρροή υπάρχει, όταν η εργασιακή σχέση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής περισσότερων συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Το άρθρο 10 του νόμου 1876/1990 επιλύει σήμερα το ζήτημα της συρροής, ορίζοντας ότι εάν η εργασιακή σχέση ρυθμίζεται από περισσότερες ισχύουσες συλλογικές συμβάσεις, εφαρμόζεται η πιο ευνοϊκή για τον εργαζόμενο. Η επιλογή της εφαρμοστέας συλλογικής σύμβασης (πλην της περίπτωσης συρροής ομοιοεπαγγελματικής σ.σ.ε. με επιχειρησιακή ή κλαδική), διέπεται, κατ' αρχήν, από τον κανόνα της ευνοϊκότερης ρύθμισης (Βλ. Α. Λεβέντη, Η αρχή της εύνοιας στο εργατικό δίκαιο, 29 επ.). Στο παρελθόν, απόκλιση, προσωρινού χαρακτήρα, από την αρχή αυτή είχε ορισθεί με τις διατάξεις των άρθρων 37 παρ. 5 του ν. 4024/2011, 16 παρ. 1 του ν. 4472/2017 και 5 παρ. 1 του ν. 4475/2017, οι οποίες όριζαν υπεροχή σε κάθε περίπτωση της επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης έναντι της κλαδικής. Η απόκλιση αυτή οριζόταν να ισχύσει μέχρι το τέλος του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής.

Με την υπό ψήφιση διάταξη μεταβάλλεται το νομικό πλαίσιο της συρροής των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και, ειδικότερα, αφενός, μερικώς, η σχέση κλαδικής και επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης εργασίας και, αφετέρου, ευρύτερα, η σχέση μεταξύ εθνικών κλαδικών ή ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας και αντίστοιχων τοπικών συλλογικών συμβάσεων.

Β) Προβλέπεται έτσι ότι σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και βρίσκονται σε καθεστώς παραπτωχευτικής ή πτωχευτικής διαδικασίας ή εξωδικαστικού συμβιβασμού ή εξυγίανσης, η επιχειρησιακή συλλογική σύμβαση υπερισχύει της αντίστοιχης κλαδικής. Μία τέτοια, όμως, δυνατότητα δεν προβλέπεται στην περίπτωση που τα ίδια τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν ήδη εξαιρέσει από την εφαρμογή

τους κάποιες επιχειρήσεις, συμφώνως με την διάταξη της παραγράφου 8 του άρθρου 53 του προτεινόμενου νομοσχεδίου. Με άλλα λόγια, εάν τα συμβαλλόμενα στη συλλογική σύμβαση μέρη έχουν ήδη εξαιρέσει κάποιες επιχειρήσεις από την εφαρμογή της, ως προς τη συγκεκριμένη κλαδική συλλογική σύμβαση θα συνεχίζει να ισχύει η αρχή της εύνοιας, δηλαδή θα εφαρμοσθεί η ευνοϊκότερη συλλογική σύμβαση, κλαδική ή επιχειρησιακή.

Γ) Προβλέπεται, περαιτέρω, στην τρίτη παράγραφο της υπό ψήφιση διάταξης ότι, σε περίπτωση συρροής μεταξύ τοπικής κλαδικής και εθνικής κλαδικής συλλογικής σύμβασης εργασίας, όπως και μεταξύ τοπικής ομοιοεπαγγελματικής και εθνικής ομοιοεπαγγελματικής συλλογικής σύμβασης εργασίας, δεν θα επικρατεί η ευνοϊκότερη εθνική ρύθμιση, όπως σήμερα προβλέπεται, αλλά η τοπική σύμβαση. Με άλλα λόγια, μια τοπική συλλογική σύμβαση θα εφαρμόζεται ακόμη και αν είναι δυσμενέστερη από την εθνική ρύθμιση. Αυτή η δυνατότητα δυσμενούς ρύθμισης θα μπορεί να αφορά όχι μόνο το ύψος των μισθών, αλλά και οποιαδήποτε άλλη ρύθμιση η οποία απετέλεσε περιεχόμενο της εθνικής συλλογικής σύμβασης εργασίας. Επίσης, θα είναι δυνατόν να επιχειρείται σε κάθε περίπτωση. Δηλαδή, δεν προβλέπονται ιδιαίτερες προϋποθέσεις για την απόκλιση αυτών των τοπικών συλλογικών συμβάσεων, όπως συμβαίνει, συμφώνως με την προτεινόμενη διάταξη του άρθρου 53 του νομοσχεδίου στην περίπτωση της απόκλισης από τον κανόνα της εύνοιας επί συρροής επιχειρησιακών συμβάσεων και κλαδικών συμβάσεων. Με τον τρόπο αυτό, εφόσον υπογραφεί, βεβαίως, η σχετική τοπική συλλογική σύμβαση, θα μπορούν να προβλεφθούν, ακόμη και μεταξύ όμορων νομών, διαφοροποιημένοι όροι εργασίας, αποκλίνοντες, επί το δυσμενέστερο, εκείνων που προβλέπονται στην εθνική, κλαδική ή ομοιοεπαγγελματική, συλλογική σύμβαση εργασίας.

21. Επί του άρθρου 56

Κατά το άρθρο 8 παρ. 2 του ν. 1876/1990, οι κλαδικές και οι ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις δεσμεύουν μόνο τα μέλη των συμβαλλόμενων εργοδοτικών και εργατικών συνδικαλιστικών οργανώσεων. Προβλέπεται, όμως, υπό προϋποθέσεις, η σημαντικότερη των οποίων είναι να δεσμεύεται ήδη το 50 % των εργαζομένων του αντίστοιχου κλάδου ή επαγγέλματος, η επέκταση των αποτελεσμάτων των συλλογικών συμβάσεων με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Στην περίπτωση αυτή, η συλλογική σύμβαση εφαρμόζεται σε όλους τους εργαζομένους και εργοδότες που ανήκουν στον αντίστοιχο κλάδο ή επάγγελμα. Η ρύθμιση αυτή, δηλαδή η κήρυξη συλλογικής σύμβασης ως υποχρεωτικής, εφόσον συντρέχουν ορισμένοι όροι, υπαγορεύεται, κατά τη νομολογία (ΣΤΕ

Ολ 4555/1996, ΔΕΝ 53, 441), από το δημόσιο συμφέρον, ήτοι την εφαρμογή ομοιόμορφων όρων εργασίας σε συγκεκριμένο επαγγελματικό τομέα και την προστασία της συλλογικής ρύθμισης από ανεπιθύμητο ανταγωνισμό εκ μέρους μη δεσμευόμενων αμέσως από τη σύμβαση εργοδοτών και μισθωτών (βλ. σχετικώς, Ι. Κουκιάδη, Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις, 2017, σελ. 669 και Γ. Λεβέντη, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, 2007, σελ. 467, κατά τον οποίο, ο ανταγωνισμός των μη συνδικαλισμένων απειλεί την αποτελεσματικότητα της συλλογικής σύμβασης και τα συμφέροντα των συνδικαλισμένων).

Στην παράγραφο 2.3. της προτεινόμενης διάταξης ορίζεται ότι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και βρίσκονται σε καθεστώς προπτωχευτικής ή παραπτωχευτικής ή πτωχευτικής διαδικασίας ή εξωδικαστικού συμβιβασμού ή οικονομικής εξυγίανσης, «μπορούν να εξαιρούνται από το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, μετά από αιτιολογημένη γνώμη του Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας, ως προς όρους ή ως προς το σύνολο της συλλογικής σύμβασης εργασίας ή διαιτητικής απόφασης, που κηρύσσεται υποχρεωτική».

Για λόγους αρτιότερης νομοτεχνικής διατύπωσης, καταρχάς, προτείνεται στη φράση «μπορούν να εξαιρούνται από το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, μετά από αιτιολογημένη γνώμη του Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας, ως προς όρους ή ως προς το σύνολο της συλλογικής σύμβασης εργασίας ή διαιτητικής απόφασης, που κηρύσσεται υποχρεωτική», να προστεθεί η φράση «τη σύμφωνα με», ώστε να διαμορφωθεί ως εξής: «μπορούν να εξαιρούνται από τη, σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, επέκταση, μετά από αιτιολογημένη γνώμη του Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας, ως προς όρους ή ως προς το σύνολο της συλλογικής σύμβασης εργασίας ή διαιτητικής απόφασης, που κηρύσσεται υποχρεωτική».

Σχετικώς παρατηρείται ότι «με τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 43 του Συντάγματος παρέχεται στον κοινό νομοθέτη το δικαίωμα να μεταβιβάζει την αρμοδιότητα προς θέσπιση κανόνων δικαίου στην εκτελεστική εξουσία. Τίθεται δε ο κανόνας (εδάφιο πρώτο) ότι η νομοθετική εξουσιοδότηση παρέχεται προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ως αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας, ο οποίος ασκεί τη μεταβιβαζόμενη αρμοδιότητα με την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων. Η νομοθετική εξουσιοδότηση, για να είναι νόμιμη, πρέπει να είναι ειδική και ορισμένη, δηλαδή να προβαίνει σε συγκεκριμένο προσδιορισμό του αντικειμένου της και να καθορίζει τα όριά της σε σχέση προς αυτό. Η εξουσιοδοτική, επομένως, διάταξη πρέπει να μην είναι γενική και αόριστη, ασχέτως αν είναι ευρεία ή στενή, αν περιλαμβάνει δηλαδή με-

γάλο ή μικρό αριθμό περιπτώσεων, τις οποίες η Διοίκηση μπορεί να ρυθμίσει κανονιστικώς βάσει της νομοθετικής εξουσιοδότησης» (βλ. ανωτέρω υπό άρθρο 54).

Επομένως, προβληματισμός θα μπορούσε, ενδεχομένως, να δημιουργηθεί ως προς το αν η εξειδίκευση των ως άνω θεμάτων, και ιδίως το ζήτημα της προστασίας των υφισταμένων θέσεων εργασίας, πρέπει να γίνεται με υπουργική απόφαση και όχι με προεδρικό διάταγμα, δηλαδή αν πρέπει να προσδιορισθεί στην προτεινόμενη διάταξη το είδος των μέτρων, τα οποία πρέπει να λαμβάνονται για την προστασία των υφιστάμενων θέσεων εργασίας, το εύρος της προστασίας, όπως και το αν η τήρησή τους θα αποτελεί προϋπόθεση για τη νομιμότητα των εξαιρέσεων ή τη συνέχισή τους.

22. Επί του άρθρου 57

Α) Με το υπό ψήφιση άρθρο προτείνεται, μεταξύ άλλων, τροποποίηση του νομοθετικού καθεστώτος προσφυγής στη διαιτησία, η οποία αποτελεί έναν από τους κύριους τρόπους επίλυσης συλλογικών διαφορών εργασίας. Η διαιτητική διαδικασία, ως μηχανισμός ρυθμιστικής τάξης των εργασιακών σχέσεων, διέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 22 παρ. 2 και 23 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο προβλέπει τη δημιουργία διαιτητικών οργάνων, με σκοπό να διευκολύνεται η επίλυση των συλλογικών διαφορών εργασίας, υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι η διαιτησία διαδραματίζει αποκλειστικώς επικουρικό ρόλο σε σχέση με τη συλλογική διαπραγματεύση ή λειτουργεί ως κύρωση, στην περίπτωση, π.χ., κατά την οποία ένα μέρος δεν εκπληρώνει την προβλεπόμενη από τον νόμο υποχρέωσή του να διαπραγματευθεί.

Συμφώνως προς το άρθρο 16 του ν. 1876/1990, όπως ισχύει σήμερα, προσφυγή στη διαιτησία είναι δυνατή με κοινή συμφωνία των μερών (προαιρετική διαιτησία), σε οποιοδήποτε στάδιο των διαπραγματεύσεων. Περαιτέρω, μονομερής προσφυγή στη διαιτησία είναι δυνατή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις συνδεδεμένες με τη συμπεριφορά συγκεκριμένου μέρους κατά τη διάρκεια της μεσολάβησης (αποδοχή της διαδικασίας της μεσολάβησης ή της πρότασης του μεσολαβητή). Με τη διάταξη του ν. 1876/1990, της οποίας προτείνεται η τροποποίηση, προβλέπονται σήμερα δύο περιπτώσεις μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία: α) Από οποιαδήποτε πλευρά (εργοδοτική ή εργασιακή), εφόσον η άλλη αρνήθηκε τη μεσολάβηση. Η προσφυγή στη διαιτησία έχει εδώ, προφανώς, χαρακτήρα κύρωσης. β) Από οποιαδήποτε πλευρά, εφόσον αποδέχεται την πρόταση του μεσολαβητή που απορρίπτει το άλλο μέρος. Η μονομερής προσφυγή στη διαιτησία προϋποθέτει, σήμερα, προηγούμενη αποδοχή της πρότασης του μεσολαβητή, ως εκδήλωση καλής πίστης, αλλά και ως αποτελεσματικό μέτρο που ωθεί και τα δύο μέρη να α-

ποδεχθούν την πρόταση του μεσολαβητή (βλ. Κ. Παπαδημητρίου, Η επίλυση των συλλογικών διαφορών εργασίας, σελ. 113, Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, τ. 2, 2011, σελ. 365, Α. Καζάκο, Η Διαιτησία συλλογικών διαφορών συμφερόντων, σελ. 278, Γ. Λεβέντη, ο.π., σελ. 562, κατά τον οποίο, μάλιστα, η άνευ αποδοχής της πρότασης του μεσολαβητή προσφυγή στη διαιτησία θα υπέσκαπτε τη σημασία και τον ρόλο της μεσολάβησης).

Η ανωτέρω ρύθμιση του ν. 1876/1990, η οποία επιτρέπει τη μονομερή προσφυγή στη διαιτησία, έχει κριθεί από τη νομολογία ότι συνάδει προς τις διατάξεις του Συντάγματος και των Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) (ΑΠ (Ολομ) 25/2004, ΔΕΝ 2004, 1399. ΣΤΕ 3204/1998, ΔΕΝ 1999, 13. ΣΤΕ 4555/1996, ΔΕΝ 1997, 441), εφόσον η εν λόγω προσφυγή χωρεί μετά την εξάντληση όλων των προσπαθειών για συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς (βλ., αναλυτικώς, Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, τ. 2, σελ. 376 επ., Γ. Λεβέντη, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, 2007, σελ. 575 επ., Κ. Παπαδημητρίου, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις και επίλυση διαφορών εργασίας, σελ. 128 επ., Α. Καζάκου, Η διαιτησία συλλογικών συμφερόντων κατά το ν. 1876/90, 1998, σελ. 116 επ.). Αντιθέτως, κατά την Επιτροπή Συνδικαλιστικής Ελευθερίας της Δ.Ο.Ε. (332η Έκθεση – υποθ. 2261/2003), προσφυγή σε υποχρεωτική διαιτησία επιτρέπεται μόνο στις περιπτώσεις των λεγόμενων «αναγκαιών» υπηρεσιών, οι οποίες εξυπηρετούν βασικές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας.

Σημειώνεται ότι η υπ' αριθ. 2307/2014 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΔΕΝ 2014, σελ. 905) δέχθηκε ότι η μονομερής προσφυγή στη διαιτησία συνάδει εν γένει προς το Σύνταγμα, αλλά και ότι «η διάταξη του άρθρου 22 παρ. 2 του Συντάγματος επιβάλλει στον νομοθέτη να θεσπίσει σύστημα διαιτησίας, ως επικουρική διαδικασία επίλυσης των συλλογικών διαφορών εργασίας σε περίπτωση αποτυχίας των συλλογικών διαπραγματεύσεων». Η ανωτέρω απόφαση επιβάλλει, επομένως, τη θέσπιση ενός συστήματος μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία, χωρίς, όμως, να προσδιορίζει το εύρος αυτής της υποχρέωσης, ούτε τα περαιτέρω χαρακτηριστικά του.

Β) Μια βασική ρύθμιση των μηχανισμών παρέμβασης επίλυσης συλλογικών διαφορών εργασίας είναι, όπως αναφέρθηκε, υπό το ισχύον, σήμερα, νομοθετικό καθεστώς, η δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία, αν κάποιο μέρος έχει αρνηθεί να συμμετάσχει στη διαδικασία της μεσολάβησης. Έτσι, οποιαδήποτε πλευρά (εργοδοτική ή εργασιακή), μπορεί να προσφύγει στη διαιτησία, αν η άλλη έχει αρνηθεί τη μεσολάβηση. Εν προκειμένω, η προσφυγή στη διαιτησία είναι δυνατή σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτή-

τως του είδους της συλλογικής διαφοράς. Η προσφυγή αυτή έχει, προφανώς, εδώ χαρακτήρα κύρωσης, λόγω της κακόπιστης συμπεριφοράς του αρνούμενου να συμμετάσχει στη διαδικασία μέρους (Γ. Λεβέντης, όπ. π., σελ. 561, Ι. Κουκιάδη, Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις, 2017, σελ.737 επ., Κ. Παπαδημητρίου, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, σελ. 191).

Η υπό ψήφιση όμως ρύθμιση καταργεί αυτό το ενδεχόμενο, καθώς μια τέτοια δυνατότητα δεν προβλέπεται πλέον ρητώς. Αυτή η προσφυγή στη διαιτησία θα μπορεί να γίνεται πλέον μόνο με συμφωνία των μερών και, μονομερώς, στις περιπτώσεις συλλογικών συμβάσεων επιχειρήσεων δημόσιου χαρακτήρα/κοινής ωφελείας ή διαφορών που συνδέονται με λόγο δημοσίου συμφέροντος. Θα μπορούσε, όμως, να διερωτηθεί κανείς αν σκοπός του νομοθέτη είναι, πράγματι, αφενός να καταργήσει ένα μέτρο, το οποίο αποσκοπεί στην ενίσχυση της μεσολάβησης, αποτρέποντας την προσφυγή στο έσχατο μέτρο της διαιτησίας και, αφετέρου, να επιδοκιμάσει πρακτικές που δεν είναι συμβατές με την υποχρέωση καλόπιστης διαπραγματεύσεως, η οποία ήδη προβλέπεται στο άρθρο 4 ν. 1876/1990.

Γ) Με την προς ψήφιση ρύθμιση περιορίζεται περαιτέρω η δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία. Η προσφυγή στη διαιτησία θα είναι δυνατόν να γίνεται μονομερώς από οποιοδήποτε μέρος και ως έσχατο και επικουρικό μέσο επίλυσης συλλογικών διαφορών εργασίας, μόνον σε συγκεκριμένες και εξαιρετικές περιπτώσεις. Έτσι:

α) Πρώτον, η μονομερής προσφυγή στη διαιτησία θα είναι δυνατή αν η συλλογική διαφορά αφορά επιχειρήσεις δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφελείας, η λειτουργία των οποίων έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου κατά την έννοια της παρ. 2 του άρθρου 19 του ν. 1264/1982, και όπως αυτές ορίζονται στο Κεφάλαιο Α' του ν. 3429/2005, σε συνδυασμό με την παράγραφο 1 του άρθρου 14 του ν. 4270/2014, όπως ισχύει. Επισημαίνεται ότι για τον χαρακτηρισμό επιχειρήσεων ως κοινής ωφελείας δεν έχει σημασία το ιδιοκτησιακό καθεστώς, αλλά μόνο η φύση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Έτσι, και ιδιωτικές επιχειρήσεις θεωρούνται ως επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, όπως ιδιωτικές αεροπορικές εταιρείες, ιδιωτικές επιχειρήσεις ταχυδρομικών υπηρεσιών, παροχής ενέργειας κ.λπ.

Δεδομένου ότι στην υπό ψήφιση διάταξη δεν ορίζεται για τη μονομερή προσφυγή στη διαιτησία άλλη προϋπόθεση, πέραν της ιδιότητας της επιχειρήσεως ως δημόσιου χαρακτήρα ή ως κοινής ωφελείας, δημιουργείται προβληματισμός ως προς το αν απαιτείται, και στην περίπτωση αυτή, οριστική αποτυχία των διαπραγματεύσεων. Η προϋπόθεση αυτή προβλέπεται, αντιθέτως, στην άλλη, προβλεπόμενη από την προτεινόμενη διάταξη, περίπτωση

μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία, δηλαδή αυτή των διαφορών που αφορούν λόγο γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος. Θα ήταν, έτσι, δυνατόν να συναχθεί εκ του εναντίου επιχείρημα, συμφώνως με το οποίο, σε αυτήν ειδικώς την πρώτη περίπτωση, δεν απαιτείται αποτυχία των διαπραγματεύσεων, όπως συνάγεται, άλλωστε, και από τη γραμματική ερμηνεία. Υπό την εκδοχή όμως αυτή, τίθεται ζήτημα συμφωνίας της εν λόγω ρύθμισης με το άρθρο 22 παρ. 2 του Συντάγματος, το οποίο αποδέχεται τη δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία μόνο ως επικουρική διαδικασία προς την ελεύθερη διαπραγμάτευση και ως έσχατο μέσο προς επίλυση της διαφοράς, πράγμα άλλωστε που ορίζεται ρητώς και στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 της υπό ψήφιση ρύθμισης. Δηλαδή, αν επιτρέπεται η προσφυγή στη διαιτησία, ακόμη και όταν δεν έχουν ολοκληρωθεί οι διαπραγματεύσεις, ασφαλώς η διαιτησία δεν έχει επικουρικό χαρακτήρα,

Σε συνέχεια της ανωτέρω παρατήρησης, τίθεται το ερώτημα αν η προηγούμενη προσφυγή στη μεσολάβηση θα αποτελεί πλέον προϋπόθεση για τη μονομερή προσφυγή στη διαιτησία, όπως προβλεπόταν σε όλες τις προηγούμενες σχετικές ρυθμίσεις, όταν ήταν δυνατή η μονομερής προσφυγή. Εν προκειμένω πρέπει να σημειωθεί ότι στη θεωρία τονίζεται (Κ. Παπαδημητρίου, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις και επίλυση διαφορών εργασίας, σελ. 128 επ.. Ι. Κουκιάδη, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, 2017, 701 επ.) ότι η μεσολάβηση αποτελεί το κατ' εξοχήν επικουρικό μέσο επίλυσης των συλλογικών διαφορών, αν αυτές αποτύχουν. Υπό την εκδοχή όμως αυτή, δηλαδή, αν θεωρηθεί ότι δεν απαιτείται η προηγούμενη προσφυγή στη μεσολάβηση, τίθεται ζήτημα συμφωνίας της εν λόγω ρύθμισης με το άρθρο 22 παρ. 2 του Συντάγματος, το οποίο αποδέχεται τη δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία μόνο ως επικουρική διαδικασία προς την ελεύθερη διαπραγμάτευση και ως έσχατο μέσο προς επίλυση της διαφοράς, πράγμα άλλωστε που ορίζεται ρητώς και στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 της υπό ψήφιση ρύθμισης.

Το σημείο αυτό είναι κρίσιμο προκειμένου να διαπιστωθεί η όλη ισορροπία του συστήματος επίλυσης συλλογικών διαφορών εργασίας, δηλαδή, αν η μονομερής προσφυγή στη διαιτησία, με όλες τις σχετικές συνέπειες (π.χ., αναστολή της άσκησης του δικαιώματος της απεργίας, συμφώνως με την παράγραφο 9 της υπό ψήφιση διάταξης), προϋποθέτει την εξάντληση όλων των προσπαθειών προς επίλυση της διαφοράς. Επειδή όμως, στην παράγραφο 5 της υπό ψήφιση διάταξης, γίνεται λόγος για μελέτη εκ μέρους του διαιτητή ή της Επιτροπής της Διαιτησίας όλων των στοιχείων και πορισμάτων που συγκεντρώθηκαν κατά τη διαδικασία της μεσολάβησης, πράγμα που υπονοεί ότι έχει, κατά κανόνα, διεξαχθεί η μεσολάβηση, απαιτείται διευκρίνι-

ση του ζητήματος.

Περαιτέρω, με την προτεινόμενη διάταξη δεν προβλέπεται αποδοχή της πρότασης του μεσολαβητή ως προϋπόθεση για την προσφυγή στη διαιτησία. Συνεπώς, οποιοδήποτε μέρος θα έχει πλέον τη δυνατότητα να προσφεύγει μονομερώς στη διαιτησία, έστω και αν έχει απορρίψει την πρόταση του μεσολαβητή. Η προϋπόθεση της προηγούμενης αποδοχής της πρότασης του μεσολαβητή είχε απαλειφθεί με τη διάταξη του άρθρου τέταρτου, παρ.3 του ν. 4303/2014, αλλά, στη συνέχεια, επανεισήχθη με το άρθρο 15 παρ.3 ν. 4549/2018.

β) Δεύτερον, μονομερής προσφυγή στη διαιτησία θα είναι δυνατή «εάν η συλλογική διαφορά αφορά στη σύναψη συλλογικής σύμβασης εργασίας και η επίλυσή της επιβάλλεται από υπαρκτό λόγο γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος συνδεόμενο με τη λειτουργία της ελληνικής οικονομίας». Μάλιστα, στη διαιτητική απόφαση πρέπει να υπάρχει ειδική αιτιολογία για τη συνδρομή της εν λόγω προϋπόθεσης, άλλως, αυτή θα είναι άκυρη. Στην υπό ψήφιση διάταξη δεν προσδιορίζονται τα κριτήρια, βάσει των οποίων θα επιχειρείται μια τέτοια κρίση. Προκύπτει, συνεπώς, προβληματισμός σχετικά με την οριοθέτηση του λόγου αυτού, ο οποίος, κατά την προτεινόμενη διάταξη, επιβάλλει την επίλυση της διαφοράς. Εξ άλλου, ενδεχόμενη κακή ερμηνεία εκ μέρους του διαιτητή ή της Επιτροπής Διαιτησίας, θα άγει είτε σε ακυρότητα της διαιτητικής απόφασης που εκδόθηκε, είτε σε απόρριψη της αίτησης μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία.

Περαιτέρω, πρέπει, ενδεχομένως, να απαλειφθεί η λέξη «υπαρκτός» ως πλεοναστικός όρος, δοθέντος ότι η διαπίστωση από το διαιτητικό όργανο λόγου δημοσίου συμφέροντος, σημαίνει ότι αυτός είναι υπαρκτός.

Περαιτέρω, προϋπόθεση για τη μονομερή προσφυγή στη διαιτησία στην περίπτωση των συλλογικών διαφορών των οποίων η επίλυση επιβάλλεται από υπαρκτό λόγο γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος, αποτελεί η οριστική αποτυχία των διαπραγματεύσεων μεταξύ των μερών. Στην υπό ψήφιση διάταξη ορίζεται, συγκεκριμένως, ότι οριστική αποτυχία των διαπραγματεύσεων θεωρείται ότι υπάρχει, αν, σωρευτικώς: (αα) έχει λήξει η κανονιστική ισχύς τυχόν υπάρχουσας συλλογικής σύμβασης εργασίας συμφώνως με την παράγραφο 4 του άρθρου 2 της ΠΥΣ 6/2012 και (ββ) έχει εξαντληθεί κάθε άλλο μέσο συνεννόησης και συνδικαλιστικής δράσης, ενώ το μέρος που προσφεύγει μονομερώς στη διαιτησία έχει συμμετάσχει στη διαδικασία μεσολάβησης και έχει αποδεχθεί την πρόταση μεσολάβησης.

Θα μπορούσε, όμως, να διερωτηθεί κανείς ως προς τα κριτήρια βάσει των οποίων θα θεωρείται ότι απέτυχαν οριστικώς οι διαπραγματεύσεις ή εξαντλήθηκαν τα μέσα συλλογικής δράσης, δηλαδή ως προς τις περιπτώσεις

στις οποίες πληρούνται μια τέτοια προϋπόθεση, δεδομένου ότι τόσο η εν ευρεία έννοια συνδικαλιστική δράση, στην οποία περιλαμβάνεται και η απεργιακή δραστηριότητα, όσο και εν γένει οι διαπραγματεύσεις, έχουν δυναμικό χαρακτήρα, με συνέπεια, να μην ευχερές να διαπιστωθεί τελικώς πότε ακριβώς έχουν εξαντληθεί αυτά και πότε είναι δυνατόν ακόμη να εξευρεθεί λύση. Έτσι, θα μπορούσε να διερωτηθεί κανείς, π.χ., αν ο απλός προγραμματισμός μελλοντικών απεργιακών εκδηλώσεων μετά το πέρας των διαπραγματεύσεων αποκλείει ή όχι την προσφυγή στη διαιτησία. Η πλήρωση των ανωτέρω προϋποθέσεων έχει καθοριστική σημασία, δοθέντος ότι η διαιτητική απόφαση πρέπει να περιλαμβάνει ειδική αιτιολογία για τη συνδρομή τους, και αν δεν συμβαίνει αυτό ή η αιτιολογία ως προς τη συνδρομή των ανωτέρω προϋποθέσεων είναι ελλιπής, η διαιτητική απόφαση θα είναι άκυρη.

23. Επί του άρθρου 58

Η νομολογία δεχόταν αρχικώς ότι αποτελεί βλαπτική μεταβολή, ώστε να μπορεί να αποχωρήσει ο εργαζόμενος, αξιώνοντας την καταβολή της νόμιμης αποζημίωσης καταγγελίας σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου, μόνο η καθυστέρηση του μισθού η οποία γινόταν δολίως και, μάλιστα, για να εξαναγκασθεί ο μισθωτός να αποχωρήσει από την εργασία του (Α.Π. 1203/1998, ΕΕργΔ 1999,1093, ΕφΑθ 8194/1990, ΕλΔικ 1991, 613, ΕφΑθ 6908/74, ΕΕργΔ 1974,1427). Αντιθέτως, δεν εθεωρείτο βλαπτική μεταβολή η καθυστέρηση μισθού που οφειλόταν σε πραγματική οικονομική αδυναμία του εργοδότη και όχι σε κακοβουλία Α.Π. 1203/98, ΕΕργΔ 1999,1093. ΑΠ 370/1947, ΕΕργΔ 1948, 23.ΕφΑθ 8194/1990, ΕλΔικ 1991,613. ΕφΑθ 1489/90, ΕΕργΔ 1971, 99. ΕφΠατρ 573/97, ΔΕΕ 1998, 406. Με τη διάταξη του άρθρου 56 ν. 4487/2017 ορίστηκε, στη συνέχεια, ότι θεωρείται πλέον μονομερής βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας η αξιολογη καθυστέρηση καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών του εργαζομένου από τον εργοδότη, ανεξαρτήτως της αιτίας της καθυστέρησης.

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι θεωρείται μονομερής βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας η πέραν των δύο (2) μηνών καθυστέρηση καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών του εργαζομένου από τον εργοδότη, ανεξαρτήτως της αιτίας της καθυστέρησης. Προσδιορίζεται, έτσι, με μεγαλύτερη σαφήνεια ο χρόνος κατά τον οποίο θα είναι δυνατόν να επιλέξει ο εργαζόμενος να αποχωρήσει, θεωρώντας την καθυστέρηση καταβολής αποδοχών ως βλαπτική μεταβολή και αξιώνοντας την καταβολή της νόμιμης αποζημίωσης. Επισημαίνεται, σχετικώς, ότι η δυνατότητα μια τέτοιας αποχώρησης εξαρτάται από τον ίδιο τον εργαζόμενο, υπό την έννοια ότι δεν μπο-

ρεί να επιβληθεί από την ίδια την επιχείρηση, χωρίς την καταβολή της νόμιμης αποζημίωσης και την πλήρωση των λοιπών τυπικών προϋποθέσεων που προβλέπει ο νόμος για την καταγγελία της σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου.

24. Επί του άρθρου 59

Ο θεσμός της μερικής απασχόλησης αποτελεί αμφιλεγόμενο θεσμό, ο οποίος έχει συχνά προκαλέσει έντονες συζητήσεις. Ορισμένοι την υπερασπίζονται θεωρώντας ότι όχι μόνο εξυπηρετεί τα συμφέροντα των επιχειρήσεων, αλλά ότι συχνά ανταποκρίνεται και στις επιθυμίες των εργαζομένων. Άλλοι, τέλος, τη θεωρούν θεσμό οικονομικής περιθωριοποίησης μερίδας των εργαζομένων.

Η μερική απασχόληση αποτελεί άτυπη μορφή εργασίας, υπό την έννοια ότι αποκλίνει από το παραδοσιακό-τυπικό μοντέλο απασχόλησης, το οποίο προβλέπει, μεταξύ άλλων, την απασχόληση κατά πλήρες ωράριο. Έτσι, ως μερική απασχόληση μπορούμε να ορίσουμε τη σχέση εξαρτημένης εργασίας, η οποία όμως προβλέπει την παροχή εργασίας μικρότερης διάρκειας από την, κατά κανόνα, παρεχόμενη στην επιχείρηση, έναντι μειωμένων αποδοχών. Διακρίνεται, λοιπόν, από το γεγονός του μειωμένου ωραρίου, το οποίο μπορεί να αναφέρεται σε ημερήσια ή σε εβδομαδιαία βάση.

Το ζήτημα της παροχής εκ μέρους του μερικώς απασχολούμενου εργασίας επί πλέον της συμφωνημένης αποτελεί ένα από τα σημαντικά ζητήματα της μερικής απασχόλησης. Πρώτον, γιατί πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν και τα συμφέροντα των εργαζομένων, τα οποία συχνά υπαγόρευαν αυτήν τη μορφή απασχόλησης. Δεύτερον, γιατί πρέπει να αποφεύγεται η μετατροπή της μερικής απασχόλησης σε μηχανισμό «ευλυγισίας» του εργατικού δυναμικού, υπό την έννοια του να παρέχεται ένας ελάχιστος κατ' αρχήν συμφωνημένος πυρήνας ωρών εργασίας και, εν συνεχεία, να καθορίζονται από τον εργοδότη, συμφώνως με τις κυμαινόμενες ανάγκες του, οι υπόλοιπες ώρες εργασίας, υπό τη μορφή επί πλέον εργασίας.

Λύση στο πρόβλημα αυτό δίνει ήδη η παρ. 11 του άρθρου 38 ν. 1892/90, η οποία ορίζει ότι «Αν παραστεί ανάγκη για πρόσθετη εργασία πέρα από τη συμφωνηθείσα, ο μερικώς απασχολούμενος εργαζόμενος έχει υποχρέωση να την παράσχει, αν είναι σε θέση να το κάνει και η άρνηση του θα ήταν αντίθετη με την καλή πίστη. Ο μερικώς απασχολούμενος μπορεί να αρνηθεί την παροχή εργασίας πέραν της συμφωνημένης, όταν αυτή η πρόσθετη εργασία λαμβάνει χώρα κατά συνήθη τρόπο».

Όμως, η ενδεχόμενη αύξηση των ωρών εργασίας των μερικώς απασχο-

λούμενων παραμένει, ως προς το ύψος της ωρομίσθιας αμοιβής, χωρίς καμία ευνοϊκή οικονομική συνέπεια σε όφελός τους.

Έτσι, σε περίπτωση που είχε προσδιορισθεί συγκεκριμένος αριθμός ωρών ημερήσιας ή εβδομαδιαίας εργασίας και παρέχεται εργασία πέραν του προβλεφθέντος ωραρίου, καταβάλλεται μεν το συμβατικό ωρομίσθιο, πλην όμως χωρίς προσαύξηση (Δ. Ζερδελή, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 2019, σελ. 129 επ. βλ. Μον. Πρωτ. Καλαμάτας, 3/1990, ΕΕργΔ 1991,41 η οποία κάνει λόγο απλώς για συμπληρωματική αμοιβή, ανάλογη με τον συμφωνηθέντα μισθό και τις ειδικές περιστάσεις).

Μια τέτοια προσαύξηση προβλέπεται επί συμβάσεως εργασίας πλήρους απασχόλησης και, ειδικότερα, στην περίπτωση της υπερεργασιακής και της υπερωριακής απασχόλησης, δηλαδή, όταν υπάρχει υπέρβαση του εβδομαδιαίου συμβατικού ωραρίου ή του ημερήσιου νομίμου ωραρίου, οπότε ορίζεται προσαύξηση του καταβλητέου συμβατικού ωρομισθίου κατά 20% και 40-60%, αντιστοίχως. Η αυξημένη όμως αμοιβή της υπερεργασίας των πλήρως απασχολούμενων δεν οφείλεται μόνο στην απόλυτη αύξηση του ημερήσιου ωραρίου, αλλά και στην αναστάτωση που επέρχεται στην προσωπική ζωή του εργαζομένου, λόγω της επί πλέον εργασίας. Η ίδια λογική πρέπει να υφίσταται και όταν αυξάνεται το ωράριο εργασίας των μερικώς απασχολούμενων, πράγμα που δικαιολογεί την ανάγκη ανάλογων ρυθμίσεων. Αντίστοιχη ρύθμιση προβλεπόταν στο παρελθόν με το άρθρο 2 του ν. 3846/2010 (προσαύξηση κατά 10%), η οποία όμως δεν είχε διάρκεια, καθώς καταργήθηκε με το άρθρο 17 του ν. 3899/2010.

Η ανωτέρω παράλειψη προσαύξησης για την επί πλέον εργασία των μερικώς απασχολούμενων είχε συχνά οδηγήσει ορισμένες επιχειρήσεις στο να συνάπτουν συμβάσεις μερικής απασχόλησης, δεσμευόμενες οι ίδιες μόνο για συγκεκριμένο αριθμό ωρών εργασίας, οι οποίες, στη συνέχεια, ζητούσαν από τους εργαζομένους την παροχή επί πλέον εργασίας, χωρίς, όπως αναφέρθηκε, να είναι υποχρεωμένες να καταβάλουν προσαυξημένο ωρομίσθιο. Με τον τρόπο αυτό εξασφάλιζαν μεν την επιθυμητή ευελιξία απασχόλησης του εργατικού δυναμικού, πλην όμως καμιά σχετική επιβάρυνσή τους, σε αντίθεση με όσα ισχύουν από δεκαετίες στην πλήρη απασχόληση.

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται πλέον ότι αν παρασχεθεί εργασία πέραν της συμφωνημένης, ο μερικώς απασχολούμενος δικαιούται αντίστοιχης αμοιβής με προσαύξηση δώδεκα τοις εκατό (12%) επί της συμφωνηθείσας αμοιβής για κάθε επιπλέον ώρα εργασίας που θα παράσχει. Αποκαθίσταται, συνεπώς, με την υπό ψήφιση διάταξη η ισορροπία ως προς το ύψος της αμοιβής λόγω παροχής εργασίας επί πλέον της συμφωνημένης.

25. Επί των άρθρων 75 παρ. 2 και 76 παρ. 2

Με την παράγραφο 2 του άρθρου 75 του νομοσχεδίου προστίθεται νέα παράγραφος 8 στο άρθρο 21 του π.δ. 18/1989 και ορίζεται ότι, από 1.1.2021 και μετά, οι επιδόσεις του ΣΤΕ προς τους διαδίκους θα γίνονται αποκλειστικώς με ηλεκτρονικά μέσα. Ορίζεται δε, περαιτέρω, ότι «Το δικόγραφο και η πράξη του Προέδρου που έχουν διαβιβαστεί με ηλεκτρονικά μέσα στη δηλωθείσα με το δικόγραφο ηλεκτρονική διεύθυνση θεωρείται ότι επιδόθηκαν μετά την παρέλευση τριών (3) εργάσιμων ημερών από την ηλεκτρονική αποστολή τους. Η παραγόμενη αυτόματα από το πληροφοριακό σύστημα του δικαστηρίου έκθεση για την ηλεκτρονική αποστολή φέρει προηγμένη ψηφιακή υπογραφή κατά την ως άνω έννοια».

Όμοια ρύθμιση, ως προς τις επιδόσεις που γίνονται από τα διοικητικά δικαστήρια προς τους διαδίκους, περιλαμβάνεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 76 του νομοσχεδίου, διά της οποίας προστίθεται νέα παράγραφος 7 στο άρθρο 48 του (κυρωθέντος με το άρθρο πρώτο του ν. 2717/1999) Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.

Όπως έχει επισημανθεί από την Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής επί παρεμφερών ρυθμίσεων του άρθρου 5 του ν. 4174/2013, διατάξεις οι οποίες εισάγουν τεκμήρια νόμιμης κοινοποίησης ηλεκτρονικώς διαβιβαζόμενων εγγράφων, από την οποία (κοινοποίηση) εκκινούν δικονομικές προθεσμίες, και, συνεπώς, μπορεί να έχουν ως συνέπεια τον περιορισμό ή τον αποκλεισμό της δικαστικής προστασίας σε περιπτώσεις που το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται το έγγραφο δεν έχει πράγματι λάβει γνώση αυτού κατά τον χρόνο της, κατά τεκμήριο, διενεργηθείσας επίδοσης, δεν παρίστανται συμβατές προς το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα (άρθρο 20 παρ. 1), την ΕΣΔΑ (άρθρο 6 παρ. 1) και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 47).

Εξ άλλου, ως προς τη ρύθμιση κατά την οποία, για τη διαβίβαση παράγεται αυτόματα από το πληροφοριακό σύστημα του δικαστηρίου «έκθεση για την ηλεκτρονική αποστολή», παρατηρείται ότι, από δικονομικής πλευράς, το ζητούμενο δεν είναι η απόδειξη του πραγματικού γεγονότος της αποστολής του εγγράφου, αλλά της παραλαβής του από τον διάδικο προς τον οποίο απευθύνεται. Επισημαίνεται ότι, κατά τη συναφή ρύθμιση του άρθρου 25 παρ. 2 του ν. 3979/2011 «Για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση και λοιπές διατάξεις», κατά τη γνωστοποίηση εγγράφων με ηλεκτρονικά μέσα από φορείς του δημόσιου τομέα, «το σύστημα γνωστοποίησης πρέπει να επιτρέπει την εξακρίβωση του ακριβούς χρόνου, κατά τον οποίο έλαβε χώρα η αποστολή, παραλαβή και η πρόσβαση στο περιεχόμενο του εν λόγω εγγράφου, η οποία

συνεπάγεται έναρξη των έννομων συνεπειών και των προθεσμιών, όπως αυτές που αφορούν την άσκηση ενδίκων μέσων και βοηθημάτων».

Περαιτέρω, το άρθρο 25 παρ. 2 του ν. 3979/2011 ορίζει ότι «τεκμαίρεται ότι το πρόσωπο που είναι αποδέκτης του εγγράφου που γνωστοποιείται [με ηλεκτρονικά μέσα] αποκτά πρόσβαση στο περιεχόμενο της γνωστοποίησης το αργότερο δέκα πλήρεις ημέρες από τη γνωστοποίηση, εκτός εάν ο αποδέκτης αποδείξει τη συνδρομή λόγων ανωτέρας βίας που δεν επέτρεψαν την πρόσβαση στο περιεχόμενο του εγγράφου που γνωστοποιήθηκε με χρήση ΤΠΕ ή εφόσον αυτή η αδυναμία οφείλεται σε λόγους που αφορούν στον φορέα του δημόσιου τομέα». Μολονότι στις προτεινόμενες διατάξεις δεν προβλέπονται λόγοι ανατροπής του (πολύ συντομότερου σε σχέση με αυτό του ν. 3979/2011) τεκμηρίου νόμιμης κοινοποίησης, είναι αυτονόητο ότι, για την ταυτότητα του λόγου, οι σχετικές ρυθμίσεις του άρθρου 25 παρ. 2 του ν. 3979/2011 εφαρμόζονται και για τις ηλεκτρονικές κοινοποιήσεις που πραγματοποιούνται κατ' εφαρμογή των προτεινόμενων διατάξεων. Μάλιστα, αν ληφθεί υπόψη ότι, επί ηλεκτρονικών κοινοποιήσεων, η συναγωγή τεκμηρίου πρόσβασης του αποδέκτη στο περιεχόμενο της γνωστοποίησης (συνακολούθως δε και νόμιμης κοινοποίησης), όπως προκύπτει και από την αιτιολογική έκθεση του ν. 3979/2011, βρίσκει έρεισμα στην οικειοθελή και ρητή επιλογή της χρήσης τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ) από τον αποδέκτη του εγγράφου, ενώ στην περίπτωση των προτεινόμενων διατάξεων η ηλεκτρονική κοινοποίηση γίνεται υποχρεωτικώς εκ του νόμου, ανεξαρτήτως σχετικής αίτησης ή συγκατάθεσης του διαδίκου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το τεκμήριο δύναται να ανατραπεί και σε άλλες περιπτώσεις, όπως, λ.χ., σε περιπτώσεις ηλικιωμένων διαδίκων ή ασθενών ή προσώπων με περιορισμένη ή και καθόλου πρόσβαση σε τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, κ.λπ.

26. Επί των άρθρων 75 παρ. 3 και 6, και 76 παρ. 4 και 5

Με τις ρυθμίσεις του άρθρου 75 παρ. 3 προστίθεται παράγραφος 4 στο άρθρο 23 του π.δ. 18/1989, συμφώνως προς την οποία, στο πλαίσιο της ακυρωτικής δίκης, «(...) [σ]την έκθεση απόψεων πρέπει να επισημαίνονται διακριτά τα έγγραφα που αποτελούν περιεχόμενο του διοικητικού φακέλου που αποστέλλεται και περιέχουν στοιχεία στα οποία η Διοίκηση ζητά να μην επιτραπεί η πρόσβαση των λοιπών διαδίκων, για τον λόγο ότι παραβιάζεται απόρρητο, το οποίο προβλέπεται από ειδικές διατάξεις». Συμφώνως, εξ άλλου, προς την παράγραφο 6 του άρθρου 70α του π.δ. 18/1989, όπως αυτή προτείνεται να προστεθεί διά του άρθρου 75 παρ. 6 του νομοσχεδίου, «[τ]ο δικαστήριο παρέχει στους διαδίκους (...) τη δυνατότητα εξ αποστάσεως

πρόσβασης στα δικόγραφα ή έγγραφα που έχουν υποβληθεί ή που έχουν επιδοθεί με ηλεκτρονικά μέσα. Εξαιρέση αποτελούν τα δικόγραφα ή έγγραφα στα οποία έχει κριθεί από το δικαστήριο ή τον πρόεδρο του αρμόδιου δικαστικού σχηματισμού, κατά περίπτωση, ότι δεν επιτρέπεται η πρόσβαση, διότι παραβιάζεται απόρρητο, το οποίο προβλέπεται από ειδικές διατάξεις (...).

Όμοια ρύθμιση, ως προς δικόγραφα και έγγραφα που κατατίθενται ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, περιλαμβάνεται στις παραγράφους 4 και 5 του άρθρου 76 του νομοσχεδίου, διά των οποίων προστίθενται παράγραφοι στα άρθρα 129 και 130 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, αντίστοιχα.

Οι εν λόγω ρυθμίσεις άπτονται του ζητήματος της σύγκρουσης μεταξύ του δικαιώματος στην παροχή έννομης προστασίας και της προστασίας των εννόμων αγαθών που προστατεύονται από την τήρηση προστατευόμενων διά νόμου απορρήτων. Συγκεκριμένως, εισάγεται περιορισμός στο δικαίωμα των (διοικουμένων) διαδίκων στην πρόσβαση σε δικόγραφα και αποδεικτικά στοιχεία και μέσα που καταθέτει η Διοίκηση, ως διάδικος, στο μέτρο που το Δικαστήριο (ή ο πρόεδρος του αρμόδιου δικαστικού σχηματισμού) κρίνει ότι, διά της γνωστοποίησής τους στον αντίδικο, «παραβιάζεται απόρρητο, το οποίο προβλέπεται από ειδικές διατάξεις».

Επισημαίνονται, εν προκειμένω, τα εξής:

Στην έννοια του απορρήτου, υπό την έννοια της κατάστασης μυστικότητας μιας πληροφορίας, ενός γεγονότος ή ενός αντικειμένου τα οποία, λόγω της ειδικής τους φύσης και της ιδιαίτερης σημασίας που έχουν για το κράτος ή το πρόσωπο, δεν πρέπει να γνωστοποιούνται, περιλαμβάνονται τόσο τα δημόσια όσο και τα ιδιωτικά απόρρητα. Ως κρατικό «απόρρητο» (και δη τυπικό) μπορεί να χαρακτηρισθεί ένα έγγραφο που έχει παραχθεί από δημόσιο όργανο ή έχει περιέλθει σε αυτό, με περιεχόμενο που απαγορεύεται να καταστεί γνωστό σε πρόσωπα εκτός ορισμένου κύκλου. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται, ιδίως, το στρατιωτικό απόρρητο, το διπλωματικό απόρρητο, το απόρρητο των πρακτικών του Υπουργικού Συμβουλίου και των συλλογικών κυβερνητικών οργάνων (πρβλ. άρθρα 140-146 ΣτρΠοινΚωδ και 146-148 ΠΚ, άρθρο 4 του ν. 4622/2019, άρθρο 14 του ν. 3649/2008, κ.ά.). Ως ιδιωτικό «απόρρητο» νοούνται πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην έννοια των ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως λ.χ., το ιατρικό και το γενετικό απόρρητο (πρβλ. άρθρο 9 παρ. 1 του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ» (ΕΕ

L 119 της 4.5.2016, σελ. 1 επ.), συμφώνως προς το οποίο, «[α]παγορεύεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό»), καθώς και άλλες πληροφορίες που αναφέρονται στην ιδιωτική σφαίρα κάθε προσώπου και ανάγονται στην προστασία της αξίας του ανθρώπου (λ.χ., το απόρρητο της υιοθεσίας), όπως και οι πληροφορίες που συνδέονται προς την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας και φέρουν ορισμένη οικονομική αξία για τον φορέα τους (τα λεγόμενα επιχειρηματικά απόρρητα, και, ιδίως, το εμπορικό απόρρητο, η εμπιστευτική πληροφόρηση, το βιομηχανικό απόρρητο και η απόρρητη τεχνολογία).

Στο πλαίσιο αυτό, σκόπιμο είναι, καταρχάς, να διευκρινισθεί, εν προκειμένω, αν η έννοια του όρου «απόρρητο, το οποίο προβλέπεται από ειδικές διατάξεις» καταλαμβάνει μόνον τα κρατικά απόρρητα ή αν σε αυτήν περιλαμβάνονται και τα ιδιωτικά απόρρητα. Ευνόητο είναι ότι, στη δεύτερη περίπτωση, το ζήτημα χρήζει διάφορης ρύθμισης, η οποία θα προστατεύει τον απόρρητο χαρακτήρα μόνον των δεδομένων που δεν αφορούν προσωπικώς τον διάδικο και δεν άπτονται αμέσως ή εμμέσως προς αποδεικτέα ζητήματα στο πλαίσιο της ένδικης υπόθεσης.

Παρατηρείται, περαιτέρω, ότι ο περιορισμός του δικαιώματος του διαδίκου να έχει πρόσβαση σε δικόγραφα και αποδεικτικά μέσα που προσκομίζει ο αντίδικος συνιστά δικονομικό περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, στο μέτρο που παραβιάζει βασικές εκφάνσεις του, όπως το δικαίωμα δικονομικής άμυνας και το δικαίωμα της ισότητας των όπλων.

Τέτοιοι περιορισμοί, αφενός, ερμηνεύονται στενά, αφετέρου, για να είναι συνταγματικώς θεμιτοί, πρέπει να ανάγονται σε λόγους γενικού συμφέροντος που συνάπτονται προς τη λειτουργία των δικαστηρίων και τη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης (βλ. ΑΕΔ 33/1995, ΝοΒ 1995, σελ. 908, ΣτΕ 3470/2007, ΔΦορΝ 2008, σελ. 345 επ., ΣτΕ Ολομ. 647/2004, πρβλ. απόφαση ΕΔΔΑ της 27.7.2006 Ευσταθίου κ.λπ. κατά της Ελλάδας, σκέψ. 24) και τελούν σε εύλογη σχέση αναλογικότητας προς τα χρησιμοποιούμενα μέσα (βλ. ΣτΕ ΕπΑναστ. 136/2013, ΝοΒ 2013, σελ. 831, πρβλ. και απόφαση ΕΔΔΑ της 19.2.1998 Edificaciones March Gallego S.A. κατά της Ισπανίας, σκέψ. 34, απόφαση ΕΔΔΑ της 14.12.2006, Ζουμπουλίδης κατά της Ελλάδας, σκέψ. 22), και να μην υπερβαίνουν τα όρια εκείνα, πέραν των οποίων θα επερχό-

ταν η άμεση ή έμμεση κατάλυση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας (ΣτΕ Ολομ. 601/2012, ΝοΒ 2012, σελ. 376, ΣτΕ Ολομ. 3087/2011, ΣτΕ Ολομ. 1583/2010, πρβλ. και απόφαση ΕΔΔΑ της 16.11.2006, Τσαλκιτζής κατά της Ελλάδας, σκέψ. 44).

Το ζήτημα απασχόλησε και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (στο εξής, ΕΔΔΑ). Το δικαίωμα για παροχή δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής, ΕΣΔΑ) υπό τη διατύπωση της «δίκαιης δίκης», το δε ΕΔΔΑ έχει αναδείξει, διά της νομολογίας του, τη σημασία ορισμένων δικονομικών αρχών για τον εν γένει δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, μεταξύ των οποίων την αρχή της ισοπλίας και την αρχή της αντιδικίας και της εκατέρωθεν ακρόασης (βλ. Λ.-Α. Σισιλιάνο, σε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2013, σελ. 230 επ.). Ο πυρήνας της αρχής της αντιδικίας, ειδικότερα, συνίσταται στο δικαίωμα των διαδίκων να λαμβάνουν γνώση κάθε εγγράφου και ισχυρισμού που υποβάλλεται στο δικαστήριο με σκοπό να επηρεάσει την έκβαση της δίκης, και να εκθέτουν τις απόψεις τους επ' αυτών (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ της 7.6.2001, Kress κατά Γαλλίας, σκέψ. 74, απόφαση ΕΔΔΑ της 6.6.2000, Morel κατά Γαλλίας, σκέψ. 27). Ως προς το ζήτημα ειδικώς της μη αποκάλυψης στον αντίδικο αποδεικτικών μέσων προς διαφύλαξη σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, όπως της εθνικής ασφάλειας, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι αυτό μπορεί να γίνει αποδεκτό βάσει του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, μόνον εάν είναι απολύτως αναγκαίο (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ της 24.4.2007, V. κατά Φινλανδίας, σκέψ. 75, απόφαση ΕΔΔΑ της 23.4.1997, Van Mechelen κ.λπ. κατά Ολλανδίας, σκέψ. 58) και αν δεν αφορά «ουσιώδες αποδεικτικό στοιχείο» (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ της 9.5.2003, Γ. Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας, σκέψ. 35-39). Κρίσιμο είναι, πάντως, κατά το Δικαστήριο, το αν οι λοιπές διαδικασίες που εφάρμοσαν οι δικαστικές αρχές αντισταθμίζουν επαρκώς τον κατά τα ως άνω περιορισμό του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ της 24.4.2007, όπ. π., απόφαση ΕΔΔΑ της 23.4.1997, όπ. π., σκέψ. 54).

Εξ άλλου, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής, ΔΕΕ), η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα, αλλά μπορεί να περιέχει περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που επιδιώκει το επίμαχο μέτρο και δεν αποτελούν, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρη και επαχθή επέμβαση θίγουσα την ίδια την ουσία των διασφαλιζόμενων κατ' αυτόν τον τρόπο δικαιωμάτων [αποφάσεις του ΔΕΕ της 16-10-2019 στην υπόθεση C 189/18 (Glencore Agriculture Hungary), σκέψη 43, της 9-11-2017 στην υπόθε-

ση C 298/16 (Ispas), σκέψη 35, της 3-7-2014 στις υποθέσεις C 129/13 και C 130/13 (Kamino International Logistics και Datema Hellmann Worldwide Logistics), σκέψη 42, και της 26-9-2013 στην υπόθεση C 418/11 (Texdata Software), σκέψη 84].

Στο πλαίσιο αυτό, το ΔΕΕ, με αναφορά προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, έχει κρίνει ότι, συμφώνως προς την αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως, η οποία συγκαταλέγεται μεταξύ των δικαιωμάτων άμυνας που κατοχυρώνονται από το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι διάδικοι έχουν, καταρχήν, δικαίωμα να λαμβάνουν γνώση των εγγράφων ή των παρατηρήσεων που υποβάλλονται στο δικαστήριο για να επηρεάσουν την απόφασή του και να εκφέρουν σχετικώς τη γνώμη τους [αποφάσεις του ΔΕΕ της 4-6-2013 στην υπόθεση C-300/11 (ZZ), σκέψη 55, της 21-2-2013 στην υπόθεση C-472/11 (Banif Plus Bank), σκέψη 30, και της 14-2-2008 στην υπόθεση C-50/06 (Varec), σκέψη 45], καθώς και ότι θα παραβιαζόταν το θεμελιώδες δικαίωμα για πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία σε περίπτωση θεμελιώσεως δικαστικής απόφασης σε πραγματικά περιστατικά και έγγραφα των οποίων οι διάδικοι ή ένας εξ αυτών δεν μπόρεσαν να λάβουν γνώση και επί των οποίων δεν είχαν, συνεπώς, τη δυνατότητα να τοποθετηθούν [αποφάσεις του ΔΕΕ της 4-6-2013 στην υπόθεση C-300/11 (ZZ), σκέψη 56, και της 2-12-2009 στην υπόθεση C 89/08 P (Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ.), σκέψη 52 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία]. Ειδικώς, επί υποθέσεων που άπτονται ζητημάτων εθνικής ασφάλειας, έχει κριθεί ότι η ενώπιον του δικαστηρίου διαδικασία πρέπει να διασφαλίζει, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, την τήρηση της αρχής της αντιμωλίας, προκειμένου να παρέχεται στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να αμφισβητήσει τους λόγους στους οποίους βασίσθηκε η αμφισβητούμενη από αυτόν διοικητική πράξη καθώς και να υποβάλει παρατηρήσεις όσον αφορά τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία και, συνεπώς, να προβάλει λυσιτελώς τους αμυντικούς του ισχυρισμούς. Ιδίως, πρέπει να γνωστοποιείται εν πάση περιπτώσει στον ενδιαφερόμενο το ουσιαστικό περιεχόμενο των λόγων στους οποίους βασίσθηκε η αμφισβητούμενη διοικητική πράξη, καθότι η ανάγκη κατοχυρώσεως της ασφάλειας του κράτους δεν μπορεί να στερήσει από τον ενδιαφερόμενο το δικαίωμά του ακροάσεως και, κατά συνέπεια, να καταστήσει άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας το δικαίωμα δικαστικής προσφυγής του. Εντούτοις, η στάθμιση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και της ανάγκης κατοχυρώσεως της ασφάλειας του οικείου κράτους μέλους στην οποία βασίσθηκε το συμπέρασμα της προηγούμενης σκέψεως δεν ισχύει όσον αφορά τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία βασίζονται οι λόγοι που προβάλλονται ενώπιον του αρμόδιου εθνικού δικαστηρίου. Ειδικότερα, σε ορισμένες

περιπτώσεις, η κοινοποίηση των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων ενδέχεται να θίγει κατά τρόπο άμεσο και ιδιαίτερο την ασφάλεια του κράτους, καθόσον μπορεί, μεταξύ άλλων, να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή, την υγεία ή την ελευθερία ατόμων ή να αποκαλύψει τις ειδικές μεθόδους έρευνας που μετράχονται οι εθνικές αρχές ασφάλειας και συνεπώς να παρακωλύσει σοβαρά ή ακόμη και να εμποδίσει τη μελλοντική άσκηση των καθηκόντων των εν λόγω αρχών. Συνεπώς, απόκειται στο αρμόδιο εθνικό δικαστήριο να μεριμνά ώστε η μη κοινοποίηση του ουσιαστικού περιεχομένου των λόγων στους οποίους βασίσθηκε η αμφισβητούμενη διοικητική πράξη καθώς και των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων να περιορίζεται στον ελάχιστο δυνατό βαθμό και, εν πάση περιπτώσει, να γνωστοποιείται στον ενδιαφερόμενο το ουσιαστικό περιεχόμενο των συγκεκριμένων λόγων κατά τρόπο ώστε να λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη να διατηρούνται απόρρητα τα αποδεικτικά στοιχεία [απόφαση του ΔΕΕ της 4-6-2013 στην υπόθεση C-300/11 (ZZ), σκέψεις 65-69].

Υπό το φως των ανωτέρω, καθίσταται προφανές ότι, χωρίς να τίθεται εν αμφιβόλω η αρμοδιότητα του κοινού νομοθέτη να θεσπίζει δικονομικές προϋποθέσεις για την παροχή δικαστικής προστασίας, όπως, εν προκειμένω, την, κατά την κρίση του δικαστηρίου, απαγόρευση πρόσβασης του διαδίκου (διοικουμένου) σε εκ δημόσιας αρχής διαβαθμισμένα ή εκ του νόμου χαρακτηριζόμενα ως απόρρητα, έγγραφα του διοικητικού φακέλου, το διακύβευμα που παραμένει είναι η τήρηση των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης και, συγκεκριμένως, της αρχής της εκατέρωθεν ακροάσεως, κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, η οποία θα μπορούσε να διασφαλισθεί διά των, επίσης, πρόσφορων και λιγότερο επαχθών – ιδίως στην περίπτωση κατά την οποία το επίμαχο έγγραφο αφορά τον πυρήνα της ένδικης διαφοράς – μέτρων, όπως, λ.χ., της γνωστοποίησης περίληψης του επίμαχου εγγράφου στον διάδικο, της πρόσβασής του στο έγγραφο στο οποίο θα έχουν διαγραφεί τα χωρία των οποίων η γνωστοποίηση θα μπορούσε πράγματι, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, να βλάψει το δημόσιο συμφέρον, του περιορισμού της πρόσβασης στο έγγραφο κατά χρόνο και κατά τόπο, κ.ά.

Τέλος, επισημαίνεται ότι οι προτεινόμενες ρυθμίσεις συνιστούν δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, καθ' ο μέτρο μπορεί να τύχουν εφαρμογής, όχι μόνο επί αποδεικτικών εγγράφων, αλλά και επί των ίδιων των δικογράφων της υπόθεσης.

27. Επί των άρθρων 75 παρ. 3 έως 5 και 76 παρ. 4

Με τις παραγράφους 3, 4 και 5 του άρθρου 75 του νομοσχεδίου προστίθενται παράγραφοι στα άρθρα 23, 25 και 49 του π.δ. 18/1989, αντιστοίχως, και,

μεταξύ άλλων, ορίζεται ότι η έκθεση των απόψεων της Διοίκησης και ο φάκελος που τη συνοδεύει, το δικόγραφο προσθέτων λόγων και τα υπομνήματα των διαδίκων, καθώς και το δικόγραφο της παρέμβασης, «υποβάλλονται αποκλειστικώς με ηλεκτρονικά μέσα από την 1η.01.2021, λαμβάνονται δε υπόψη από το δικαστήριο, με την επιφύλαξη των λοιπών προϋποθέσεων (...), εφόσον φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή, κατά την έννοια του άρθρου 3 παρ. 1 του π.δ. 150/2001 και σύμφωνα με τις απαιτήσεις των άρθρων 25 έως 27 του Κανονισμού (ΕΕ) 910/2014».

Αντίστοιχη ρύθμιση περιλαμβάνει το άρθρο 76 παρ. 4 του νομοσχεδίου για την έκθεση των απόψεων της Διοίκησης και τον διοικητικό φάκελο που υποβάλλονται στα διοικητικά δικαστήρια.

Επισημαίνεται ότι οι ως άνω ρυθμίσεις που, κατ' ουσίαν, άγουν σε απόρριψη δικογράφων ως απαράδεκτων ή στη μη λήψη υπόψη υπομνημάτων και εγγράφων που κατατίθενται από τους διαδίκους, εφόσον αυτά δεν φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή, ενδεχομένως συνιστούν δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας σε περίπτωση ηλεκτρονικώς υποβληθέντων δικογράφων, υπομνημάτων και εγγράφων τα οποία, ναί μεν δεν φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή, πλην όμως φέρουν ιδίόχειρη υπογραφή του συντάκτη τους, η οποία αποτυπώνεται στο ηλεκτρονικό αρχείο μορφής portable document format (PDF) που έχει υποβληθεί στο δικαστήριο, και, επομένως, δεν δημιουργούνται εύλογες αμφιβολίες ως προς τον συντάκτη τους.

28. Επί του άρθρου 75 παρ. 3

Με την προτεινόμενη ρύθμιση προστίθεται παράγραφος στο άρθρο 23 του π.δ. 18/1989 και ορίζεται ότι «η έκθεση των απόψεων της Διοίκησης και ο φάκελος που τη συνοδεύει υποβάλλονται αποκλειστικώς με ηλεκτρονικά μέσα από την 1η.1.2021 και λαμβάνονται υπόψη μόνο εφόσον τα σχετικά έγγραφα φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή».

Προς αποφυγή ερμηνευτικών αμφισβητήσεων, σκόπιμο είναι η διάταξη να τροποποιηθεί, ώστε να είναι σαφές ότι η υποχρέωση ηλεκτρονικής υπογραφής αφορά μόνο την έκθεση των απόψεων και το διαβιβαστικό έγγραφο του διοικητικού φακέλου, και όχι και τα «σχετικά έγγραφα» που αποτελούν περιεχόμενο του φακέλου.

29. Επί των άρθρων 75 παρ. 6 και 76 παρ. 3

Με την παράγραφο 6 του άρθρου 75 του νομοσχεδίου προστίθεται νέο άρθρο 70α στο π.δ. 18/1989, στην παράγραφο 4 του οποίου ορίζεται ότι, «εάν η κατάθεση δικογράφου ή εγγράφου με ηλεκτρονικά μέσα είναι τεχνικά α-

δύνατη για λόγους που αφορούν στο ηλεκτρονικό σύστημα του δικαστηρίου, ο χρήστης ενημερώνει αμέσως για την αδυναμία αυτή τη γραμματεία με κάθε πρόσφορο μέσο (...). Σε περίπτωση επείγοντος, ο ενδιαφερόμενος καταθέτει αντίγραφο του δικογράφου ή άλλου διαδικαστικού ή σχετικού εγγράφου στη γραμματεία ή το διαβιβάζει με κάθε πρόσφορο μέσο (μέσω ταχυδρομείου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή φαξ). Αμέσως μόλις καταστεί εκ νέου τεχνικά δυνατή η χρήση του ηλεκτρονικού συστήματος που χρησιμοποιεί το δικαστήριο, τη διαβίβαση αυτή ακολουθεί η κατάθεση μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος. Το δικαστήριο ή ο πρόεδρος του οικείου δικαστικού σχηματισμού, κατά τον λόγο της αρμοδιότητάς τους, αποφαινόμενοι επί της αποδοχής του δικογράφου ή εγγράφου που κατατέθηκε με ηλεκτρονικά μέσα μετά τη λήξη της ταχθείσας προς τούτο προθεσμίας, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που επικαλείται ο καταθέτων για να αποδείξει ότι ήταν τεχνικά αδύνατη η εμπρόθεσμη κατάθεση του εγγράφου αυτού με ηλεκτρονικά μέσα για λόγους που αφορούσαν στο ηλεκτρονικό σύστημα του δικαστηρίου».

Όμοια ρύθμιση εισάγεται με το άρθρο 76 παρ. 3 του νομοσχεδίου και για την κατάθεση δικογράφων και εγγράφων στα διοικητικά δικαστήρια, διά της προσθήκης νέας παραγράφου 11 στο άρθρο 126 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.

Επισημαίνεται, καταρχάς, ότι, κατά ερμηνεία σύμφωνη προς το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διά των οποίων κατοχυρώνεται το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, οι ανωτέρω προτεινόμενες ρυθμίσεις εφαρμόζονται όχι μόνο σε περιπτώσεις που η κατάθεση δικογράφου ή εγγράφου με ηλεκτρονικά μέσα είναι τεχνικά αδύνατη για λόγους που αφορούν στο ηλεκτρονικό σύστημα του δικαστηρίου, αλλά και για λόγους που αφορούν στο ηλεκτρονικό σύστημα του διαδίκου ή του δικαστικού του πληρεξουσίου, καθώς και των ηλεκτρονικών συστημάτων και δικτύων που παρεμβάλλονται μεταξύ του ηλεκτρονικού συστήματος του καταθέτοντος και του ηλεκτρονικού συστήματος του δικαστηρίου, όπως και σε κάθε περίπτωση ανωτέρας βίας που συντρέχει στο πρόσωπο του διαδίκου ή του δικαστικού του πληρεξουσίου.

Περαιτέρω, αυτονόητο είναι ότι, σε περίπτωση που ναι μεν το δικόγραφο ή το έγγραφο κατατέθηκε με ηλεκτρονικά μέσα μετά τη λήξη της ταχθείσας προς τούτο προθεσμίας, πλην όμως κατατέθηκε σε φυσική μορφή στη γραμματεία του δικαστηρίου ή διαβιβάστηκε στη γραμματεία με άλλο πρόσφορο μέσο (μέσω ταχυδρομείου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή φαξ) εντός της προθεσμίας, τότε θεωρείται εμπροθέσμως κατατεθέν, χωρίς να τίθεται ζήτημα σχετικής κρίσης από το δικαστήριο ή τον πρόεδρο του οικείου δικαστικού

σχηματισμού, ως προς την αποδοχή του.

Ανεξαρτήτως αυτού, επισημαίνεται ότι η υποχρέωση του διαδίκου να προσκομίσει στοιχεία και να αποδείξει ότι η εμπρόθεσμη κατάθεση του εγγράφου με ηλεκτρονικά μέσα ήταν τεχνικώς αδύνατη για λόγους που αφορούσαν στο ηλεκτρονικό σύστημα του δικαστηρίου δεν παρίσταται σύμφωνη προς την αρχή της δίκαιης δίκης, καθώς απονέμει στον διάδικο βάρος απόδειξης γεγονότων που δεν ανάγονται στη σφαίρα επιρροής του και, συγκεκριμένως, στην προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων που αφορούν το ηλεκτρονικό σύστημα του δικαστηρίου, στο οποίο ο διάδικος δεν έχει πρόσβαση.

30. Επί του άρθρου 78

Με τις προτεινόμενες διατάξεις τροποποιούνται τα άρθρα 17 του π.δ. 18/1989 και 45 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και καθίσταται υποχρεωτική η αναγραφή της «ηλεκτρονικής διεύθυνσης» και του αριθμού φορολογικού μητρώου των ασκούντων ένδικα βοηθήματα ή μέσα ενώπιον του ΣΤΕ και των διοικητικών δικαστηρίων.

Αυτονόητο είναι ότι με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις δεν θεσπίζεται υποχρέωση των ασκούντων ένδικα βοηθήματα ή μέσα ενώπιον των ανωτέρω δικαστηρίων να λάβουν αριθμό φορολογικού μητρώου ή να αποκτήσουν «ηλεκτρονική διεύθυνση», αν δεν διαθέτουν ήδη, για το παραδεκτό των σχετικών δικογράφων, δεδομένου ότι ούτε η «ηλεκτρονική διεύθυνση», ούτε ο αριθμός φορολογικού μητρώου, είναι στοιχεία αναγκαία για την ταυτοποίηση του διαδίκου. Συνεπώς, σε περίπτωση που διάδικος δεν διαθέτει «ηλεκτρονική διεύθυνση» ή αριθμό φορολογικού μητρώου, δεν τίθεται ζήτημα ελαττωματικής άσκησης του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου.

Εξ άλλου, ως προς ένδικα βοηθήματα και μέσα που ασκούνται ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 46 και 62 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας συνάγεται ότι η απαγγελία από το δικαστήριο της ακυρότητάς τους λόγω μη αναγραφής της «ηλεκτρονικής διεύθυνσης» ή του αριθμού φορολογικού μητρώου δεν γίνεται αυτεπαγγέλτως, αλλά κατόπιν αιτήσεως του αντιδίκου και, περαιτέρω, εφόσον το δικαστήριο κρίνει ότι η παράβαση προκάλεσε σε αυτόν βλάβη, η οποία δεν είναι δυνατόν να αποκατασταθεί με άλλον τρόπο (πρβλ. ΣΤΕ 1138/2013 εππαμ., 2522/2014, 980/2019).

31. Επί του άρθρου 81 παρ. 2

Με την προτεινόμενη διάταξη, στο άρθρο 50 του ν. 4412/2016 προστίθεται παράγραφος 5, ως εξής: «5. Ουδεμία ευθύνη του δημοσίου προς αποζημίω-

ση θεμελιώνεται σε περίπτωση τήρησης των προϋποθέσεων και της διαδικασίας του παρόντος [Δημόσιες συμβάσεις έργων με αξιολόγηση μελέτης]».

Σχετικώς παρατηρείται ότι, κατά την έννοια του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, στοιχειοθετείται ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση λόγω πράξεως ή παραλείψεως οργάνων του κατά την άσκηση της ανατεθειμένης σε αυτά δημόσιας εξουσίας από ζημιογόνες πράξεις αυτών (ΣτΕ 2202/2014), παράνομες ή νόμιμες, υπό την προϋπόθεση της ιδιαίτερης και σπουδαίας βλάβης. Συναφώς δε το ΣτΕ έχει κρίνει ότι η ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση έχει και συνταγματικό έρεισμα, δεδομένου ότι [«(...) το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος (...) συνιστά δε, παράλληλα, και διάταξη στην οποία θεμελιώνεται η αποζημιωτική ευθύνη του Δημοσίου από πράξεις των οργάνων του που προκαλούν ζημία, παράνομες (ΣτΕ 980/2002) ή νόμιμες (ΣτΕ 5504/2012)» (ΣτΕΟλ 1501/2014)].

Υπό το φως των ανωτέρω, δεδομένης της ευρύτητας της διατύπωσης της εξεταζόμενης διάταξης, θα ήταν ενδεχομένως σκόπιμη η περαιτέρω αποσαφήνισή της όπως και των αιτιολογικών σκέψεων που οδηγούν στη θέσπισή της.

32. Επί του άρθρου 83

Δεδομένου ότι με την παράγραφο 2 του προτεινόμενου άρθρου αντικαθίσταται το σύνολο του άρθρου 21 του ν. 3389/2005, σκόπιμη θα ήταν η αναδιατύπωση της διάταξης ως εξής: «2. Το άρθρο 21 του ν. 3389/2005 αντικαθίσταται ως εξής:».

33. Επί του άρθρου 84

Με την παράγραφο 2 προτείνεται η αντικατάσταση της παραγράφου 2 του άρθρου πρώτου του ν. 2372/1996, ως εξής: «Η "Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε." δεν ανήκει στο δημόσιο ή ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός εκάστοτε ορίζεται. Οι διατάξεις που αναφέρονται σε δημόσιες επιχειρήσεις, υπό την έννοια του ν. 3429/2005 (Α' 314), ή που διέπουν εταιρείες που ανήκουν άμεσα ή έμμεσα στο Δημόσιο ή που επιχορηγούνται ή χρηματοδοτούνται από αυτό δεν εφαρμόζονται ως προς την εταιρεία, με εξαίρεση των όσων ορίζονται ρητά στον παρόντα νόμο. Ομοίως δεν εφαρμόζονται ως προς την εταιρεία οι διατάξεις που διέπουν τους φορείς που έχουν ταξινομηθεί ως Φορείς Γενικής Κυβέρνησης, καθώς και οι διατάξεις που αναφέρονται στους Φορείς αυτούς, με την επιφύλαξη των διατάξεων του ν. 4270/2014 (Α' 143) όπως ισχύει, των κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδιδόμενων προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων που αφορούν στην υποβολή δημοσιονομικών αναφορών, οι οποίες, σε περι-

ππτωση ταξινόμησης της Εταιρείας ως Φορέα Γενικής Κυβέρνησης, εφαρμόζονται μόνο ως προς την υποβολή: α) ετήσιου προϋπολογισμού και οποιασδήποτε αναπροσαρμογής του κατά τη διάρκεια του έτους (προϋπολογιστικά), β) μηνιαίας αναφοράς εκτέλεσης προϋπολογισμού και χρηματοδότησης (απολογιστικά), γ) μηνιαίως μισθολογικών στοιχείων (απολογιστικά) και δ) μηνιαίας σύνοψης μητρώου δεσμεύσεων (απολογιστικά σε μηνιαία βάση, ετήσια μεγέθη)». Με την παράγραφο 3 του παρόντος άρθρου αντικαθίσταται η παράγραφος 3 του άρθρου πρώτου του ν. 2372/1996, που περιλαμβάνει το καταστατικό της ανωτέρω εταιρείας. Παρατηρείται ότι στην παράγραφο 1 του Κεφαλαίου ΣΤ΄ του νέου Καταστατικού επαναλαμβάνονται αυτολεξεί οι προαναφερθείσες ρυθμίσεις, μολονότι το Καταστατικό τίθεται επίσης διά νόμου, ήτοι διαθέτει την ίδια τυπική νομική ισχύ με τις διατάξεις που θέτουν το νομικό πλαίσιο λειτουργίας της εταιρείας.

Στην περίπτωση ια΄ της παραγράφου 2 του Άρθρου 1 του φερόμενου προς συζήτηση και ψήφιση Καταστατικού προτείνεται η διαγραφή της φράσης «για την επίτευξη των σκοπών του», η οποία αποτελεί νομοτεχνικώς πλεοναστική διατύπωση, δεδομένου ότι η παράγραφος 2 εισάγεται ακριβώς με τη φράση «Για την επίτευξη του σκοπού της η «Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε.» και ακολουθεί η απαρίθμηση των σχετικών δράσεων της εταιρείας.

Στην περίπτωση ιγ΄ της ίδιας ως άνω παραγράφου προτείνεται η διαγραφή της λέξης «νεανική», η οποία έχει τεθεί μετά τη λέξη «εξωστρεφή», δεδομένου ότι η υπό διαγραφή λέξη υφίσταται ήδη στο κείμενο του σχεδίου νόμου πριν από τη λέξη «εξωστρεφή».

Στο δεύτερο και τέταρτο εδάφιο της παραγράφου 3 του Άρθρου 11 του νέου Καταστατικού, μετά τη φράση «από τον οποίο», προτείνεται η προσθήκη της φράσης «ο υπάλληλος».

34. Επί του άρθρου 85

Στην περίπτωση δ΄ της παραγράφου 2 προτείνεται, η λέξη «καταλαμβάνονται» να αντικατασταθεί από τη λέξη «περιλαμβάνονται».

35. Επί του άρθρου 104

Στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 η λέξη «διαφοροποιείται», προτείνεται να αντικατασταθεί από τη λέξη «διαφοροποιούνται».

36. Επί του άρθρου 106

Στην περίπτωση γ΄ της παραγράφου 1 προτείνεται, μετά τη λέξη «εφόσον», να τεθεί η φράση «κατά τις διατάξεις του παρόντος», για λόγους νοη-

48

ματικής πληρότητας της διάταξης.

37. Επί του άρθρου 107

Στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 4, η λέξη «αρθούν» προτείνεται, για λόγους σαφήνειας, να αντικατασταθεί από τη λέξη «εκλείψουν».

38. Επί του άρθρου 111

Στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 5 η λέξη «καθορίζονται», προτείνεται να αντικατασταθεί από τη λέξη «καθορίζεται».

39. Επί του άρθρου 113

Στο προτελευταίο εδάφιο της παραγράφου 4 προτείνεται μετά τη λέξη «καταβολής», να προστεθεί η λέξη «και».

40. Επί του άρθρου 115

Προτείνεται η διαγραφή του αριθμού «4».

41. Επί του άρθρου 117

Με την παράγραφο 2 αντικαθίσταται η παράγραφος 2 του άρθρου 5 του ν. 1798/1951. Στο τελευταίο εδάφιο της νέας παραγράφου 2 του άρθρου 5 του ν. 1798/1951 προτείνεται η διαγραφή της λέξης «μεταγενέστερα», καθώς προηγείται αυτής η λέξη «μετά».

42. Επί του άρθρου 124

Στην παράγραφο 2 προβλέπεται η δυνατότητα αναθεώρησης του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) και η έγκριση του αναθεωρημένου ΕΠΑ από τον Υπουργό Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Στο άρθρο 120 ορίζονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων καταρτίζει το ΕΠΑ (...). Το ΕΠΑ εγκρίνεται με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου». Χρήσιμο θα ήταν, εν προκειμένω, να αποσαφηνισθεί αν η αναθεώρηση του ΕΠΑ χρήζει επίσης έγκρισης από το Υπουργικό Συμβούλιο.

43. Επί του άρθρου 129

Στο τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 5 η λέξη «εύλογη» προτείνεται να διαγραφεί, και μετά τη λέξη «παράταση» να τεθεί η φράση «για εύλογο χρόνο».

44. Επί του άρθρου 144

Με το άρθρο 144 ορίζεται ότι «[μ]ε τη δημοσίευση του παρόντος νόμου

στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως καταργείται κάθε γενική ή ειδική διάταξη που βρίσκεται σε αντίθεση με το ανωτέρω άρθρο 156 και ιδίως τα άρθρα 11 και 12 του ν. 4310/2014, καθώς και τα άρθρα 9 και 10 του ν. 4386/2016»

Παρατηρείται εν προκειμένω ότι το ανωτέρω άρθρο είναι το 143 και, επομένως, προτείνεται να διορθωθεί η εν λόγω αναφορά.

45. Επί του άρθρου 154

Με το προτεινόμενο άρθρο «[ε]γκρίνεται ως κατάλληλη θέση για τη μεταγκατάσταση και προσωρινή λειτουργία του Κεντρικού Σταθμού Μεταφόρτωσης Αποβλήτων (ΣΜΑ) που ευρίσκεται εντός του Μητροπολιτικού Πόλου Ελληνικού - Αγίου Κοσμά, σύμφωνα με τη χωροθέτηση που έγινε με την παράγραφο 2 του άρθρου 33 του ν. 3164/2003 (Α' 176), το τμήμα του νεκροταφείου του Δήμου Ελληνικού-Αργυρούπολης, επί της οδού Αθανασίου Διάκου, επιφάνειας 3.338 τ.μ., που εμφανίζεται στο τοπογραφικό διάγραμμα κλίμακας 1:200 που θεωρήθηκε από τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Τοπογραφικών Εφαρμογών του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και δημοσιεύεται σε φωτοσμίκρυνση με τον νόμο αυτόν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Μετά την πάροδο ενός μηνός από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου η λειτουργία του παραπάνω ΣΜΑ επιτρέπεται μόνο στη θέση που καθορίζεται με την παρούσα διάταξη και μέχρι την τροποποίηση του υφισταμένου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) της περιοχής ή τη θεσμοθέτηση Τοπικού Χωρικού Σχεδίου (ΤΧΣ). Εάν η τροποποίηση του ΓΠΣ ή η θεσμοθέτηση του ΤΧΣ δεν πραγματοποιηθούν εντός χρονικού διαστήματος πέντε (5) που εκκινεί από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, ο ΣΜΑ παύει να λειτουργεί νομίμως».

Με το άρθρο 33 του ν. 3164/2003 ολοκληρώθηκε ο Περιφερειακός Σχεδιασμός Διαχείρισης στερεών αποβλήτων της Περιφέρειας Αττικής με την έγκριση, ως κατάλληλων, θέσεων για εγκαταστάσεις ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων. Στην παρ. 2 του ως άνω άρθρου εγκρίθηκαν θέσεις για την εγκατάσταση Κεντρικών Σταθμών Μεταφόρτωσης αποβλήτων, μεταξύ δε αυτών και του ΣΜΑ Αλίμου Ελληνικού (βλ. ΣτΕ 2220/2017), επιλογή επιτρεπτή κατά τις διατάξεις των άρθρων 4, 24 και 26 του Συντάγματος και αιτιολογημένη ως προς την αναγκαιότητα της λόγω συνδρομής εξαιρετικών λόγων (ΣτΕ 4357/2011).

Όπως έχει κριθεί, «δεν αποκλείεται μεν η, κατ' απόκλιση από τη συνήθη διοικητική διαδικασία που προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία, επιβολή με τυπικό νόμο μέτρων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ατομικού χαρακτήρα (...) μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Τούτου έπεται ότι οι λόγοι που επιβάλλουν την ανωτέρω απόκλιση πρέπει να προκύπτουν από

την εισηγητική έκθεση του τυπικού αυτού νόμου και τα συνοδεύοντα αυτήν στοιχεία ή (και) από τις συζητήσεις κατά την ψήφισή του στη Βουλή ή, τέλος, από τις συντρέχουσες πραγματικές συνθήκες υπό τις οποίες καθίσταται πρόδηλη η ανάγκη ψηφίσεώς του.» (ΣτΕ Ολ 376/2014).

Εφόσον, περαιτέρω, με τις ρυθμίσεις αυτές μεταβάλλονται σε συγκεκριμένη περιοχή επί τα χείρω οι χρήσεις γης με την επιβολή δυσμενέστερων, από την άποψη της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος, χρήσεων, γίνεται επίκληση ειδικού πολεοδομικού λόγου, ο οποίος επιβάλλει τη μεταβολή προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση των πολεοδομικών ρυθμίσεων που έχουν καθιερωθεί με το ισχύον οικείο Γ.Π.Σ. (βλ. ΣτΕ Ολ 376/2014).

Επισημαίνεται ότι με την υπ' αριθ. ΔΙΠΑ/οικ. 37674 υπουργική απόφαση (ΦΕΚ Β 2471/10.8.2016 - Τροποποίηση και κωδικοποίηση της υπουργικής απόφασης 1958/2012) που αφορά την κατάταξη δημοσίων και ιδιωτικών έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες και υποκατηγορίες κατά το άρθρο 1 παρ. 4 του ν. 4014/2011, οι Εγκαταστάσεις Μεταφόρτωσης (ΣΜΑ) στερεών μη επικινδύνων αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένων και των σύμμεικτων, κατατάσσονται στην Υποκατηγορία Α2 (4η ομάδα - Συστήματα περιβαλλοντικών υποδομών), ενώ τα νεκροταφεία και τα συνοδά αυτών έργα και εγκαταστάσεις άνω των 10 στρεμμάτων, στην κατηγορία Β (Ομάδα 12η: Ειδικά έργα και δραστηριότητες). Εξ άλλου, οι Σταθμοί μεταφόρτωσης απορριμμάτων εντάσσονται στις παραγωγικές δραστηριότητες υψηλής όχλησης (άρθρο 11 του π.δ/τος 59/2018).

Υπό το φως των ανωτέρω, ο ειδικός πολεοδομικός λόγος πρέπει να τεκμηριώνεται στο ίδιο το κείμενο του νόμου ή την αιτιολογική του έκθεση και τα συνοδεύοντα αυτήν στοιχεία (όπως μελέτες, διαγράμματα), ή τα οικεία πρακτικά των συζητήσεων του νόμου ενώπιον των εργασιών της Βουλής (βλ. ΣτΕ Ολ 376/2014).

46. Επί του άρθρου 180

Με το άρθρο 180 ορίζεται ότι «[η] μεταγραφή των αποφάσεων της παραγράφου 1 του άρθρου 274 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, όπως κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 3463/2006 (Α' 114), εφόσον δεν έχει συντελεστεί μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, γίνεται ατελώς, ύστερα από αίτημα του αρμόδιου δήμου, στα οικεία άμισθα ή έμμισθα υποθηκοφυλακεία και κτηματολογικά γραφεία, εντός αποκλειστικής προθεσμίας δύο (2) ετών από την έναρξη ισχύος του παρόντος».

Παρατηρείται συναφώς ότι ειδικώς ως προς την κτηματολογική εγγραφή δεν γίνεται λόγος για μεταγραφή της σχετικής απόφασης, αλλά για καταχώριση εγγραπτέας πράξης (βλ., σχετικώς, ν. 2308/1995 και 2664/1998) και, ως εκ τούτου, για λόγους νομικής ακριβολογίας, προτείνεται αναδιατύπωση

της υπό ψήφιση διάταξης.

47. Επί του άρθρου 201

Με την προτεινόμενη διάταξη αντικαθίσταται, μεταξύ άλλων, η παράγραφος 8 του άρθρου 50 του ν. 4002/2011 και ορίζεται ότι «Οι εταιρείες που λαμβάνουν άδεια διεξαγωγής τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος έχουν τις υποχρεώσεις των οντοτήτων της παραγράφου 6 του άρθρου 2 του ν.4308/2014 (Α΄ 251). Τα κέρδη που προκύπτουν από την εκμετάλλευση των παιγνίων που ρυθμίζονται με την παράγραφο 1 του άρθρου 26 του παρόντος φορολογούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 4172/2013».

Επί της ρύθμισης διά της οποίας προβλέπεται η υπαγωγή σε φόρο εισοδήματος των καθαρών κερδών από την εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου, παρατηρείται ότι, συμφώνως προς το άρθρο 46 παρ. 1 του ν. 4002/2011, άδεια διεξαγωγής τους χορηγείται, όχι μόνο σε ημεδαπές εταιρείες, αλλά και σε εταιρείες με καταστατική έδρα ή μόνιμη εγκατάσταση σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου. Ειδικότερα, ως προς εταιρεία, κάτοχο άδειας, η οποία είναι φορολογικός κάτοικος σε κράτος με το οποίο η Ελλάδα έχει συνάψει και θέσει ισχύ σύμβαση για την αποφυγή διπλής φορολογίας (ΣΑΔΦ), για την υπαγωγή των ως άνω κερδών της σε φόρο εισοδήματος στην Ελλάδα, πρέπει αυτά να αποδίδονται σε μόνιμη εγκατάσταση που διατηρεί στην Ελλάδα. Κατά τον ορισμό του άρθρου 5 της πρότυπης σύμβασης αποφυγής διπλής φορολογίας του ΟΟΣΑ, που, κατά κανόνα, ακολουθεί και η Ελλάδα, ως μόνιμη εγκατάσταση ορίζεται «ένας καθορισμένος τόπος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μέσω του οποίου διεξάγονται εν όλω ή εν μέρει οι εργασίες της επιχείρησης» (βλ. και άρθρο 6 παρ. 1 ν. 4172/2013). Εξ άλλου, στην έννοια της μόνιμης εγκατάστασης δεν εμπίπτει η διατήρηση ενός καθορισμένου τόπου επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με σκοπό τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων προπαρασκευαστικού ή βοηθητικού χαρακτήρα.

Συμφώνως προς τα Ερμηνευτικά Σχόλια (Commentary) επί της πρότυπης σύμβασης αποφυγής διπλής φορολογίας του ΟΟΣΑ (έκδοση της 21-11-2017), η διατήρηση ενός ιστοτόπου δεν συνιστά μόνιμη εγκατάσταση, διότι ο ιστοτόπος δεν έχει ενσώματη υπόσταση και, επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά «τόπο επιχειρηματικών δραστηριοτήτων» (παρ. 123 Σχολίων επί του άρθρου 5 της πρότυπης σύμβασης του ΟΟΣΑ).

Περαιτέρω, ως προς την υποχρέωση που τίθεται με τα άρθρα 46 παρ. 5 και του 47 παρ. 5 του ν. 4002/2011, όπως τροποποιούνται από τα άρθρα 197 και 198 του νομοσχεδίου, για την «εγκατάσταση ενός safe διακομιστή (διακομιστής ασφαλείας) εντός Ελλάδας σε διασύνδεση με την» Επιτροπή Εποπτεί-

ας και Ελέγχου Παιγνίων (Ε.Ε.Ε.Π.) και την αποθήκευση «σε υλικό μηχανισμό που βρίσκεται στην Ελλάδα (διακομιστή server ή safe), τ[ων] δεδομέν[ων] που αφορούν τη διεξαγωγή τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου, καθώς και τ[ων] δεδομέν[ων] που ανταλλάσσονται μεταξύ παίκτη, κατόχου της άδειας, παρόχου υπηρεσιών διαδικτύου και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, σχετικά με τα παίγνια αυτά», επισημαίνεται ότι, συμφώνως προς την παράγραφο 124 των Σχολίων επί του άρθρου 5 της πρότυπης σύμβασης του ΟΟΣΑ, σε περίπτωση που ο διακομιστής που βρίσκεται σε ένα συμβαλλόμενο κράτος δεν ανήκει στην (ή δεν είναι μισθωμένος από) την επιχείρηση του άλλου συμβαλλόμενου κράτους και δεν τον διαχειρίζεται αυτή, αλλά «φιλοξενείται» (hosted) σε διακομιστή παρόχου υπηρεσιών διαδικτύου (ISP) του πρώτου συμβαλλόμενου κράτους, δεν δημιουργείται στο πρώτο κράτος μόνιμη εγκατάσταση της επιχείρησης του άλλου συμβαλλόμενου κράτους.

Πέραν αυτού, συμφώνως προς τις παραγράφους 128-129 των Σχολίων επί του άρθρου 5 της πρότυπης σύμβασης του ΟΟΣΑ, δεν θεωρείται ότι συνιστά μόνιμη εγκατάσταση η εγκατάσταση ηλεκτρονικού εξοπλισμού σε ένα συμβαλλόμενο κράτος με σκοπό τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων προπαρασκευαστικού ή βοηθητικού χαρακτήρα, όπως είναι η αποθήκευση και ασφαλής διαβίβαση πληροφοριών της επιχείρησης, εκτός αν θεωρηθεί ότι οι λειτουργίες αυτές συνιστούν ουσιώδες και σημαντικό μέρος της επιχειρηματικής της δραστηριότητας. Κατά την αιτιολογική έκθεση επί του άρθρου 197 του νομοσχεδίου, η εγκατάσταση διακομιστή στην Ελλάδα γίνεται με σκοπό τη διασφάλιση της «αποτελεσματικότητάς[ς] του εποπτικού μηχανισμού επί των δραστηριοτήτων των κατόχων αδειών διεξαγωγής τυχερών παιγνίων των εν λόγω νομικών προσώπων στην ελληνική επικράτεια, με στόχο την προστασία του κοινωνικού συνόλου και την εξασφάλιση των συμφερόντων του Ελληνικού Δημοσίου», ενώ κατά το άρθρο 198, διά του οποίου αντικαθίσταται το άρθρο 47 του ν. 4002/2011, η αποθήκευση των δεδομένων σε ασφαλή μέσα στην Ελλάδα επιβάλλεται, ώστε να είναι δυνατή η «ακριβή[ς] αναπαραγωγή των αποθηκευμένων στοιχείων από την Ε.Ε.Π., καθώς και από το σύνολο των αρμόδιων ελεγκτικών και δικαστικών αρχών, για χρονικό διάστημα δέκα (10) ετών». Κατά τούτο, η εγκατάσταση διακομιστή στην Ελλάδα, με αποκλειστικό σκοπό την αποθήκευση και διαβίβαση δεδομένων προς την Επιτροπή Εποπτείας και Ελέγχου Παιγνίων, τις λοιπές ελεγκτικές, καθώς και τις δικαστικές αρχές, παρίσταται μάλλον ως δραστηριότητα βοηθητικού χαρακτήρα, παρά ως ουσιώδες και σημαντικό μέρος της επιχειρηματικής δραστηριότητας διεξαγωγής τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου.

Υπό το φως των ανωτέρω, είναι αμφίβολο αν, διά της προτεινόμενης διάταξης, επιτυγχάνεται η υπαγωγή σε φόρο εισοδήματος των καθαρών κερδών από την εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου, όταν η ε-

ταιρεία, κάτοχος της σχετικής άδειας, είναι φορολογικός κάτοικος σε κράτος με το οποίο η Ελλάδα έχει συνάψει και θέσει ισχύ σύμβαση για την αποφυγή διπλής φορολογίας. Συνεπώς, για λόγους ασφάλειας δικαίου και διασφάλισης των δημοσιονομικών συμφερόντων του Δημοσίου, θα ήταν προτιμότερο να προβλεφθεί ότι τα καθαρά κέρδη των κατόχων άδειας από την άσκηση της ανωτέρω δραστηριότητας απαλλάσσονται του φόρου εισοδήματος και να αυξηθεί το, κατά το άρθρο 50 παρ. 5 του ν. 4002/2011, ποσοστό συμμετοχής του Δημοσίου στο μεικτό κέρδος τους, αντιστοίχως προς το προσδοκώμενο (αν και μη προσδιοριζόμενο στην έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους) έσοδο από την υπαγωγή τους σε φόρο εισοδήματος.

48. Επί του άρθρου 203

Με τις προτεινόμενες μεταβατικές διατάξεις του άρθρου αυτού ορίζεται ότι «μέχρι τη χορήγηση των αδειών διεξαγωγής τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου σύμφωνα το άρθρο 45 του ν. 4002/2011, νομικά πρόσωπα παροχής υπηρεσιών στοιχημάτων ή/και άλλων τυχερών παιγνίων που είναι νόμιμα εγκατεστημένα στην Ελλάδα ή σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και παρέχουν υπηρεσίες τυχερών παιγνίων στην Ελληνική Επικράτεια μέσω διαδικτύου κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος, καταβάλλοντας τη συμμετοχή του ελληνικού Δημοσίου στο Μικτό Κέρδος τους από την παροχή υπηρεσιών τυχερών παιγνίων στην Ελλάδα σύμφωνα την παρ. 5 του άρθρου 50 του ν. 4002/2011, μπορούν μέχρι τις 31.03.2020 να συνεχίσουν να διεξαγάγουν στην Ελληνική Επικράτεια μέσω διαδικτύου αποκλειστικά τα τυχερά παίγνια των περ. γ' ή/και κβ' του άρθρου 25 του ν. 4002/2011 (...) εφόσον, μέσα σε ένα (1) μήνα από την έναρξη ισχύος του παρόντος, υποβάλλουν προς την Ε.Ε.Π. αίτηση για ένταξη στο προσωρινό καθεστώς αδειοδότησης της παρούσας παραγράφου (...) Η αίτηση αυτή συνοδεύεται από: (...) (ζ) βεβαίωση φορολογικής και ασφαλιστικής ενημερότητας στη χώρα εγκατάστασής τους».

Δεδομένου ότι η προβλεπόμενη στο προτεινόμενο άρθρο αίτηση υποβάλλεται από εταιρείες που ήδη δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, παρέχοντας υπηρεσίες στοιχημάτων ή άλλων τυχερών παιγνίων και «καταβάλλοντας τη συμμετοχή του ελληνικού Δημοσίου στο Μικτό Κέρδος τους», ερωτάται αν η σχετική βεβαίωση φορολογικής και ασφαλιστικής ενημερότητας θα έπρεπε να αναζητείται πρωτίστως από τις ελληνικές αρμόδιες αρχές, και όχι από αυτές του κράτους της εγκατάστασής τους. Το ζήτημα χρήζει διευκρίνισης και εκ του ότι ούτε από το γράμμα της προτεινόμενης ρύθμισης, αλλά ούτε και από την αιτιολογική έκθεση επί του άρθρου αυτού, προκύπτει η δικαιολογητική βάση εξαίρεσης των εν λόγω εταιρειών από την προσκόμιση βεβαιώσεων φορολογικής και ασφαλιστικής ενημερότητας από τις ελληνικές

αρμόδιες αρχές. Επισημαίνεται, εξ άλλου, και ότι η αντίστοιχη ρύθμιση του άρθρου 46 παρ. 8 του ν. 4002/2011, όπως τροποποιείται με το άρθρο 197 του νομοσχεδίου, προβλέπει ότι οι αιτούντες άδεια διεξαγωγής τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου συνυποβάλλουν με την αίτησή τους «β) πιστοποιητικό φορολογικής ενημερότητας, γ) πιστοποιητικό ασφαλιστικής ενημερότητας», προφανώς εκδιδόμενα από τις ελληνικές αρμόδιες αρχές.

49. Επί του άρθρου 205

Στο άρθρο 13 του ν. 4067/2012 (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός), το οποίο καθορίζει τις σχέσεις για τον υπολογισμό της επιτρεπόμενης κατ' όγκον εκμετάλλευσης οικοπέδου, όπως και τον υπολογισμό του πραγματοποιούμενου συντελεστή όγκου, προστίθεται παράγραφος 3, ως εξής: «Για την κατασκευή κτιρίων ειδικής αρχιτεκτονικής σχεδίασης, όπως ορίζονται κάθε φορά στην κείμενη νομοθεσία, μπορούν να χορηγούνται παρεκκλίσεις από τις διατάξεις της παραγράφου 1, με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, μετά από γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής. Σε περίπτωση που τα κτίρια αυτά βρίσκονται εντός κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου, ιστορικού τόπου ή άλλης προστατευόμενης περιοχής, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3028/2002 (Α' 153), απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού».

Παρατηρείται ότι η φράση «μπορούν να χορηγούνται παρεκκλίσεις» είναι εντελώς αόριστη και ότι δεν διαγράφεται το γενικό πλαίσιο εντός του οποίου θα ενεργήσει ο αρμόδιος υπουργός.

Σχετικώς παρατηρείται ότι υπό το φως του άρθρου 43 του Συντάγματος (βλ. ανωτέρω παρατήρηση επί του άρθρου 54 παρ. 5), προβληματισμός θα μπορούσε να προκύψει εν προκειμένω ως προς το κατά πόσον η προτεινόμενη διάταξη πληροί τους όρους της συνταγματικής ρύθμισης.

50. Επί του άρθρου 206

Με το προτεινόμενο άρθρο, τίθενται διατάξεις για τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια.

Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, για λόγους επιτάχυνσης της διαδικασίας προέγκρισης των Ειδικών Χωρικών Σχεδίων, η προέγκριση καθίσταται προαιρετική (Αιτιολογική Έκθεση, σελ. 142), δυνάμει τροποποίησης της περίπτωσης α) της παραγράφου 5 του άρθρου 8 του ν. 4447/2016. Κατά την προτεινόμενη διατύπωση «(...) Πριν από την έγκριση ενός Ειδικού Χωρικού Σχεδίου, με σκοπό να κριθεί η κατ' αρχήν δυνατότητα χωροθέτησής του, είναι δυνατόν να προηγηθεί η εξής διαδικασία προέγκρισης: μετά από υποβολή αίτησης προέγκρισης από τον φορέα υλοποίησης του Ειδικού Χωρικού Σχεδίου, χορηγείται σχετική προέγκριση με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Χωρικού

Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος, ύστερα από εισήγηση της αρμόδιας Υπηρεσίας και σύμφωνη γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου Πολεοδομικών Θεμάτων και Αμφισβητήσεων (...).».

Παρατηρείται ότι ο όρος «φορέας υλοποίησης» του Ειδικού Χωρικού Σχεδίου απαντά στην παράγραφο 4 του τροποποιούμενου άρθρου 8 του ν. 4447/2016, συμφώνως με την οποία «4. α) Η κίνηση της διαδικασίας για τη σύνταξη των Ειδικών Χωρικών Σχεδίων γίνεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας ή από τον οικείο Δήμο ή την οικεία Περιφέρεια ή από το φορέα υλοποίησης του σχεδίου, έργου ή προγράμματος.». Επομένως, εν προκειμένω ο όρος «φορέας υλοποίησης» θα πρέπει να εκληφθεί υπό αυτή την έννοια. Περαιτέρω, όμως, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η παράκαμψη της τακτικής διαδικασίας πρόεγκρισης φαίνεται να εξαρτάται αποκλειστικώς από τη βούληση του φορέα υλοποίησης του σχεδίου, έργου ή προγράμματος. Συνεπώς, μπορεί βάσιμα να πιθανολογηθεί ότι, στην πράξη, οι φορείς ενδέχεται να προτιμήσουν να παρακάμψουν την τακτική διαδικασία πρόεγκρισης προκειμένου να επιτύχουν την επίσπευση της σχετικής διαδικασίας. Κατ' αποτέλεσμα, η διαδικασία της πρόεγκρισης ενδέχεται να περιπέσει σε αχρησία.

Εξ άλλου, όπως έχει επισημανθεί στο παρελθόν (βλ. Παρατήρηση υπ' αριθμ. 6 της Επιστημονικής Υπηρεσίας στον ν. 4447/2016), τροποποιήσεις είναι κατ' αρχήν επιτρεπτές, μετά τη από στάθμιση των υπέρτερων πολεοδομικών ή άλλων δημοσίου συμφέροντος υπέρτερων αγαθών, όπως είναι η παραγωγική και επιχειρηματική ανάπτυξη ή η συνδρομή ειδικών πολεοδομικών λόγων, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι δεν ανατρέπεται ο ευρύτερος χωροταξικός σχεδιασμός της περιοχής, όπως απορρέει από τα εγκεκριμένα εθνικά και περιφερειακά χωροταξικά πλαίσια, και σε κάθε περίπτωση δεν επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις στο ευρύτερο οικιστικό, φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (βλ. ΣτΕ Ολ 418/2011). Εάν τέτοια μέτρα ληφθούν με νόμο, πρέπει είτε σε αυτόν είτε στην αιτιολογική του έκθεση και τα συνοδεύοντα αυτήν στοιχεία ή τις συζητήσεις στη Βουλή ή, τέλος, τις συντρέχουσες πραγματικές συνθήκες υπό τις οποίες κατέστη αναγκαία η ψήφισή του, να προκύπτει ο ειδικός πολεοδομικός λόγος ο οποίος επέβαλε τη λήψη τους. Η τήρηση της συνταγματικής αυτής επιταγής υπόκειται και στην περίπτωση αυτή στον οριακό έλεγχο του ακυρωτικού δικαστή, ο οποίος οφείλει «(...) βάσει των διδαγμάτων της κοινής πείρας να σταθμίσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εάν και κατά πόσον υποβαθμίζεται το περιβάλλον (ΣτΕ 3059/2009 Ολομ., 415/2011 Ολομ.) και, σε περίπτωση που τούτο κατ' εξαίρεση συμβαίνει, εάν προκύπτει ο ανωτέρω ειδικός πολεοδομικός λόγος (...)» (ΣτΕ

1528/2003 Ολομ.). Υπό το φως των ανωτέρω, η απόκλιση από τους κανόνες πολεοδομικού σχεδιασμού πρέπει να αιτιολογείται από τη Διοίκηση.

Αθήνα, 22 Οκτωβρίου 2019

Οι Εισηγητές
Δάφνη Ακουμιανάκη
Μαριάνθη Καλυβιώτου
Νικόλαος Παπαχρήστος
Επιστημονικοί Συνεργάτες

Δημήτριος Βασιλείου
Γεωργία Μακροπούλου
Γεώργιος Φωτόπουλος
Ειδικοί Επιστημονικοί Συνεργάτες

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος Μελετών Οικονομίας,
Περιβάλλοντος και Τεχνολογίας
Κώστας Παπαδημητρίου
Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών
(για τις παρατηρήσεις επί των άρθρων 53-59)

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος
Νομοτεχνικής Επεξεργασίας
Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος
Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Β΄ Διεύθυνσης
Επιστημονικών Μελετών
Αστέρης Πλιάκος
Καθηγητής του Οικονομικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου
Κώστας Μαυριάς
Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών